

Jelige: Thietmar

Császári ünnepábrázolások Merseburgi Thietmar krónikájában

TARTALOM

BEVEZETÉS: AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA, CÉLKITŰZÉSE	3
A KRÓNIKÁS ÉS MŰVE.....	5
<i>NARRÁCIÓ AZ IDŐ VONALÁN</i>	<i>6</i>
ÜNNEPI HELYSZÍNEK ÉS RÍTUSOK.....	8
<i>PFALZOK JELENTŐSÉGE.....</i>	<i>8</i>
KARÁCSONY	9
<i>OTTÓK</i>	<i>9</i>
<i>II. HENRIK</i>	<i>12</i>
HÚSVÉT	13
<i>OTTÓK</i>	<i>13</i>
<i>II. HENRIK</i>	<i>18</i>
PÜNKÖSD	21
AZ AJÁNDÉKOZÁS RÍTUSA.....	23
SZENTEK ÜNNEPEIHEZ KAPCSOLÓDÓ RÍTUSOK ÉS SZENT-KULTUSZOK....	25
BEFEJEZÉS: KONKLÚZIÓK.....	28
MELLÉKLETEK.....	31
TÁBLÁZATOK	31
TÉRKÉP	33
II. HENRIK 1002. ÉVI LEGITIMÁCIÓS KÖRUTAZÁSÁHOZ KAPCSOLÓDÓ ITINERÁRIUMA	
MERSEBURGI THIETMAR KRÓNIKÁJA ALAPJÁN	34
II. HENRIK ITINERÁRIUMA AZ 1004. ÉVHEZ KÖTŐDŐEN MERSEBURGI THIETMAR	
KRÓNIKÁJA ALAPJÁN.....	36
IRODALOM.....	39

Bevezetés: Az értekezés témája, célkitűzése

Dolgozatom témája a német uralkodók ünnepeinek (Karácsony, Húsvét, Pünkösd, szentek ünnepei) bemutatása Merseburgi Thietmar krónikája alapján. A témaválasztásban a *középkori Németország* iránti érdeklődésem játszott szerepet, és mivel a *krónika* a kora középkori Németország, azaz a szász dinasztia korának egyik legátfogóbb forrása, lehetőség adódott egy sajátos kérdéskör alaposabb vizsgálatára.

Munkámba beépítettem a Merseburgi Thietmar által is felhasznált Corvey-i Widukind művének, azaz *A szász történet három könyvének* megfelelő passzusait. A dolgozatomhoz hasonló összefoglaló tanulmány híján, többnyire a szász dinasztiát vagy az egyes uralkodóit tárgyaló eseménytörténeti munkákat (könyvek, tanulmányok) vettem igénybe. Ki kell emelni Hans-Walter Klewitz a *Die Festkrönungen der deutschen Könige* című könyvét, amiben találkozhatunk néhány a krónikában is megjelenített ünnepi eseménnyel. Könyvének végén egy a szász és a száli dinasztia uralkodóinak ünnepi tartózkodási helyeiről készített, évszámokkal ellátott összefoglalást láthatunk.

Magyar és német nyelvű publikációkat egyaránt felhasználtam. Merseburgi Thietmar és Widukind krónikájának kétnyelvű, azaz latin-német kiadásával dolgoztam.

Munkám célja a nagy egyházi ünnepek bemutatásán túl, az ünnepeknek az utazó királyság hétköznapijaira gyakorolt hatásának, azaz az uralkodók úti céljában játszott befolyásoló szerepüknek a feltárása. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, vajon Szászországban létezett-e igazgatási központ, ami az ünnepekhez kötődően is megmutatkozik?

Fontosnak tartom megfigyelni az ünnepi rítusokat és azoknak résztvevőit, hiszen ez alapján nem csak a középkori kultúrába lehet betekintést nyerni, hanem ünnepekhez kötődő politikai, egyházpolitikai mozzanatok is fel lehet deríteni. Adott esetben attól sem szabad eltekinteni, ha az ünnepek a királysággal kapcsolatos politikai ügyek intézését megszakították, és ha igen, miképp illeszkedtek az egyházi ünnepkörökbe. Érdemes azt is megvizsgálni, hogy a koronázások, illetve a temetések összefüggésbe hozhatók-e az egyházi ünnepekkel. Természetesen a koronázás is, mint politikai jelentőségű ünnep a császári ünnepek fontos elemét képezte, azonban dolgozatomban a temetési szertartásokhoz hasonlóan csak az egyházi ünnepekkel kapcsolatba hozható koronázási szertartásokkal foglalkozom.

A tartózkodási helyekkel kapcsolatban Karoling hagyományok követését és az újabb szász dinasztikus szokások kialakulását is figyelemmel kísérem. Az utazó királyság gyakorlatában arra lehet számítani, hogy az uralkodók ünnepi jelenléte az egész királyság területén lekövethető. Ebből a szempontból azonban a hadjáratok is fontos tényezőnek bizonyulnak, és mivel ezek a távollétek akár több évet is felöllelhetnek, kutatni kell a királyság

területén kívül eső ünnepi tartózkodási helyeket, és esetlegesen az ezekkel kapcsolatban kialakult szokásokat. A hadjáratok mellett a hely-választást befolyásoló más külső tényezőket is meg kell vizsgálni. Az ünnepi helyszínt megelőző és azt követő tartózkodási helyeket is igyekszem összegyűjteni, illetve figyelembe venni, hiszen a távolságok mértékéből is következtetni lehet az ünnepi helyszín előre megválasztásának jelentőségére.

A dolgozat elkészítése során alapkérdéseim megválaszolása mellett, témámhoz kötődően Merseburgi Thietmar életéről, a krónika felépítéséről és a *Pfalzok* általánosságban betöltött szerepéről is készítettem összefoglalókat.

A krónikás és műve

Merseburgi Thietmar 975. július 25-én a walbecki grófok családjának tagjaként látta meg a napvilágot. A családot a királyi házhoz, a Karolingokhoz és az Ottókhöz is rokoni kapcsolatok fűzték. Származása alapján tehát az egyik legelőkelőbb társadalmi réteghez tartozott.

Thietmar neveltetésében is fontos szerepet játszott az egyház (quedlinburgi Szent Szervácusz apátság, Magdeburghoz (Buckaunál) közel eső Keresztelő Szent János kolostor).¹ Egyházi pályájának kezdeti szakaszán Magdeburgban kanonokként, majd a walbecki családi kolostor prépostjaként működött. Thietmart a magdeburgi érsek, Tagino 1004-ben pappá szentelte Allstedtben a király jelenlétében. A merseburgi püspökségbe való beiktatására 1009 áprilisában került sor. Életét, 1018-ban végezte be, a merseburgi dómban helyezték végső nyugalomba.²

Merseburgi Thietmart szoros kapcsolat fűzte az udvarhoz, amit nem csak II. Henrik merseburgi tartózkodásai igazolnak, hanem a püspöki székhelyen kívül is sor került a találkozásaikra. Származása, a birodalmi előkelőségekhez fűzött kapcsolatai és neveltetése tette lehetővé, hogy megírja az egész birodalom történetét felölelő krónikáját.³

A szerző a szász dinasztia három igen jelentős, császárának, II. Ottó, III. Ottó és II. Henrik kortársának tekinthető. Más források használatba vételével, a szász dinasztia megalakulásától kezdve tárgyalja az eseményeket (*Ab Heinrico sumatur exordium,...*)⁴, tehát I. Henrik király, a dinasztia alapítója és I. Ottó német-római császár is benne foglaltatik a krónikában.

Merseburgi Thietmar krónikáját nyolc könyvre tagolta, amelyekről tudjuk, hogy az első négy könyv egységenként egy-egy uralkodó pályáját foglalja magában az I. Henriktől III. Ottóig tartó időszakban. Ezt követően az utolsó négy könyv II. Henrik uralkodásának időszakát (1018-ig) tárgyalja.⁵ Az egyes könyveket (a IV. és a VIII. könyv kivételével) a

¹ THIETMAR VON MERSEBURG: *Chronik*. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band IX.) Rütten & Loening. Berlin, s. d. XII.

² BERNARD HEINZELMANN: *Die Überlieferung der Chronik Thietmars von Merseburg*. In: *Geschichte und Geschichten II*. Hrsg.: MARIA NÜHLEN. Fachhochschule Merseburg, Protektorat für Studium und Lehre. Merseburg, 2002. 9., 10.; M. THIETMAR: i. m. 285-287.

³ ALBRECHT FINCK VON FINCKENSTEIN: *Bischof und Reich*. Jan Thorbecke Verlag. Sigmaringen, 1989. 124-126.

⁴ M. THIETMAR: i. m. 6.; HELMUT LIPPELT: *Thietmar von Merseburg, Reichsbischof und Chronist*. (Mitteldeutsche Forschungen 72.) Köln-Wien, 1973. 139.

⁵ LIPPELT, H.: i. m. 141.; II. Henrik 1024-ben halt meg. ROBERT HOLTZMANN: *Geschichte der sächsischen Kaiserzeit*. Rütten & Loening. Berlin, 1955. 487.

szerző általában hexameterben íródott prológussal indítja⁶, ami rövidebb tartalmi összefoglalóként funkcionál.

A merseburgi püspök, mint egyházi személy fogalmazta meg a német történelem egy darabját tárgyaló művét, ezért természetesen az olvasónak el kell tekintenie a krónikás objektív látásmódjától, és püspökként, politikusként megállapított szubjektív gondolatait forráskritikával szükséges kezelnie. Ugyanakkor jól érezhető, hogy helyenként a szerző maga is kritikusan viszonyul az amúgy általa nagyra becsült uralkodókhoz; róluk alkotott véleményét nem rest lejegyezni, és ha úgy adódik, cselekedeteiket bíráló alá venni.⁷

A püspök a „Caesarok” tetteinek általában időrendben történő bemutatását kitérőkkel félbeszakította; és a krónikában rövid életrajzok, családtörténetek, anekdoták, német babonák, hiedelmek, kolostorok alapításainak és egyes népek szokásainak bemutatásai is helyet kaptak.⁸

Forrásként felhasznált anyagát számos életrajz, oklevél (Merseburg, Magdeburg és Walbeck), halottaskönyv (Merseburg, Magdeburg és Lüneburg) képezi. Mindezen felül a Quedlinburgi évkönyvek és a Widukind által közreadott százszázadok története bizonyulnak különösképp említésre méltónak. A történelmi forrásokon kívül a bibliai idézetek és számos ókori irodalmi műből kölcsönzött passzus is érzékelteti Merseburgi Thietmar széleskörű tájékozottságát és ismeretét.⁹

Narráció az idő vonalán

A krónika műfaji sajátosságaiból adódóan érdemes röviden utalni az időhasználat kérdésére is, ugyanis a szövegben nem minden eseményhez kötődően találkozunk pontos dátumokkal, de a szerző különböző módokon érzékelteti a múlt eseményeinek az egymásutániságát és az idő lineáris haladását.

A krónika, mivel műfaja szerint narratív történelmi forrás, szükségszerűen kronológikus felépítésű, ugyanakkor ezt a rendet a szerző néhol megtöri. Merseburgi Thietmar olykor visszaugrik az időben, amire több alkalommal is utalást tesz.¹⁰ Ezek a visszautalások valamilyen szinten megnehezíthetik az időbeli tájékozódást, azonban nem bontják meg a krónika egységét.

⁶ WILHELM WATTENBACH – ROBERT HOLTZMANN: *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Die Zeit der Sachsen und Salier. Erster Teil. Erstes und Zweites Heft. Das Zeitalter des Ottonischen Staates (900-1050)*. Neuausgabe, besorgt von Franz-Josef Schmale. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1967. 55.

⁷ M. THIETMAR: i. m. XXIII.; STEFFEN PATZOLD: *Nachtrag*. In: Thietmar von Merseburg: *Chronik*. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band IX.) Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 2011. XL-XLII.

⁸ M. THIETMAR: i. m. XXIII-XXIV.

⁹ M. THIETMAR: i. m. XXVI.

¹⁰ M. THIETMAR: i. m. 171., 59.

A lineáris időszemléletet tükrözi az évnak, de legtöbb esetben a hónapnak és a napnak a megjelölése, ám a szerző ezen kívül még más módszerekkel is dolgozik, vagyis egyes események évszáma helyett az uralkodók és királynéik német vagy római koronázásából kiindulva adja meg az azóta eltelt évek számát.¹¹ Ehhez hasonló időkezelés figyelhető meg az egyházi személyiségek, püspökök, érsekek haláláról feljegyzett részekben, ahol Thietmar a beiktatásuktól eltelt évek számát adja meg.¹²

Az időkezelés szempontjából egy másik fontos egységet képez a liturgikus ciklusok alkalmazása. Ezen ciklusok használatából adódóan természetesen az ünnepek említése. Ezekben az esetekben általában a narráció is lelassul, azaz a szövegben az utazó királyság intézményét szemléltető helyszínváltások bemutatásának gyors egymásutánisága egy kisebb fejezet erejéig megszűnik. Ekkor a krónikás az ünnep lefolyásának kifejtésére helyezi a hangsúlyt. Ugyanakkor a krónikában ennek az ellenkezője, vagyis a narráció túlzott felgyorsulása is előfordulhat. Ez olykor tudósításoknak a sokaságát jelenti, amikor Thietmar egymás után sorolja az eseményeket, mint például haláleseteket, a beiktatásokat, az uralkodó utazásait, a természeti katasztrófákat, amik között egyébként akár több éves eltérés is lehet. Akad példánk arra is, hogy az ünnep nem valamely cselekmény időpontjának megállapítására szolgál, hanem szimbolikus dátumként szerepel a krónikában. Ez azt jelenteni, hogy a szerző az egyes bibliai eseményeket bizonyos morális tartalmú cselekményekkel állítja párhuzamba. Példaként említhető a nagycsütörtök és a Sétán-kísértésnek története kivetítve I. Henrik „bűnére” (ld. alább), de ezt követően az aprószentek¹³ napját is kapcsolatba hozza egy magdeburgi férfi erőszakos állapotával, aminek következményeként gyermeke csonka lábujjakkal született.¹⁴

Az ünnepek időbehatároló funkciójának megemlítésekor nem elhanyagolható tény, hogy a konfliktusokhoz, hadjáratokhoz kötődően Thietmar több alkalommal is az ünnepekhez viszonyít, amik a csata kezdetét is jelezhetik, de akár a harcok bemutatása közben is időbeli tájékozódásra szolgálhatnak.¹⁵ Ebben az esetben általában a szentek ünnepeiről beszélhetünk. Előfordul azonban, hogy a nagy egyházi ünnep jelentősége is kimerül időmeghatározó funkciójában.¹⁶

Az időpontjelölés kapcsán fontos csoportot alkotnak a Merseburgi püspökség történetéhez kapcsolódó feljegyzések és az önéletrajzi események is, amelyek Thietmar

¹¹ M. THIETMAR: i. m. 25., 37., 97.

¹² M. THIETMAR: i. m. 53., 97.

¹³ Aprószenteknek nevezzük azokat a betlehemi fiúgyermeket, akik Heródes haragjának az áldozatául estek. Máté evangéliuma 2. fejezet.

¹⁴ M. THIETMAR: i. m. 27-29.

¹⁵ M. THIETMAR: i. m. 67., 207., 263., 271., 371.

¹⁶ „... nach Ostern erließ er gebieterisch den Befehl für das Aufgebot zum Feldzuge.” M. THIETMAR: i. m. 305.

beiktatásától kezdődően egységet alkotnak. Ugyanakkor a teljes krónikát átszelő időbehataroló egységek mellett más időbeli viszonyítási pontokat is találunk. Példának okáért Thietmar főként a II. Henrik uralkodásáról szóló könyvekben megemlíti az egyes zsinatoknak, fejedelmi gyűléseknek és a baljós előjeleknek tekinthető természeti jelenségek időpontját is.

Ünnepi helyszínek és rítusok

A narráció egyházi ünnepekhez kötése egyes esetekben félrevezető lehet. Egyházi személynél mindez természetes egy elbeszélés felépítésekor, ám mindez nem biztos, illetve nem igazolható, hogy a világi politikát is hasonlóképp alakította volna. Ebből adódóan nem tűnik indokoltnak minden esetet kiemelni, illetve a feldolgozásban külön említeni. Érdeemes azokra a passzusokra koncentrálnunk, ahol érdemi információt kapunk az ünnepek körülményeiről, lefolyásáról, rítusairól. Természetesen adódnak olyan események, mint például a koronázás, temetés, melyek önmagukban is kapcsolatba hozhatók egy-egy ünnepi rítussal. Ezeket igyekeztem belevenni az elemzésbe.

Pfalzok jelentősége

A szász dinasztia idején nem létezett állandó királyi székhely, az uralkodók állandó jelleggel utaztak birodalmuk kormányzása végett. A király birodalmi, udvari gyűléseket hívott össze, hogy az előkelők beszámolóit alapján tisztában legyen az ország egyes területeinek helyzetével.

Az uralkodók palotái (udvarhely, *palatium*, *Pfalz*) az egész királyság területét (Szászország, Frankföld, Svábföld, Bajor Hercegség) behálózták; ezek képezték a koronabirtokok központjait. A *Pfalzok* erősítések híján nem számítottak váraknak; tartózkodási helyekként kormányzati és ünnepi célokat szolgáltak. A Nagy Károly-kori (Aachen, Nimwegen, Ingelheim, Frankfurt, Worms, Regensburg, Paderborn, Diedenhofen, Herstal bei Lüttich) és a keleti frank királyságban építtetett (Tribur, Frochheim, Ulm, Badeni-tó partján) *palatiumok* mellett a szász királyok újabbakat is alapítottak: Magdeburg, Quedlinburg, Memleben, Merseburg, Werla, Pöhlde, Grone, Dornburg, Allstedt, Tilleda, Nordhausen, Mühlhausen, vadászüdvarok, mint Bodfeld és Siptenfeld.¹⁷

A király jövetelére természetesen fel kellett készülni. A palotához tartozó birtokok elégitették ki a szükségleteket. Az úti célokat előre megtervezték, hogy megfelelően fogadhassák az uralkodót kíséretével és adott esetben vendégeit (előkelők, püspökök,

¹⁷ PÓSÁN LÁSZLÓ: *Németország a középkorban*. Multiplex Media: Debrecen University Press. Debrecen, 2003. 55.

hercegek). Annalista Saxo a 12. században megírt krónikájában a 968-as esztendő kapcsán értekezik Nagy Ottó udvarának napi élelmiszer szükségletéről: 1000 disznó és juh, 10 hordó bor és 10 hordó sör, 1000 mázsa gabona, 8 marha, a csirkéken, a malacokon, halakon és a gyümölcsökön kívül.¹⁸

Attól a tényről sem lehet eltekinteni, hogy a paloták mellett püspöki székhelyek és kolostorok is rendelkezésre álltak.¹⁹

A püspökök a királlyal ellentétben állandó székhellyel rendelkeztek, ahová utazásuk után hazatérhettek.²⁰ A német Királyságban nem létezett igazgatási központ, azonban egyes *Pfalzok* a kormányzásban játszott szerepük alapján kiemelkedtek a többi közül, mint például a szászországi Magdeburg, Quedlinburg és Merseburg.²¹ A forrásokban az egyházi ünnepekkel kapcsolatosan lekövethető bizonyos uralkodói szokások, hiszen egyes paloták visszatérő ünnepi tartózkodási helyként szolgáltak, példának okáért Pöhlde.

Az utazó királyság intézménye a fentebb említetteken kívül, más szempontból is előnyösnek bizonyult. Egyrészt hosszú távon a birtokok nem lettek volna képesek kiszolgálni az udvart, tehát ezeknek változtatása elegendő élelmet biztosított. Másrészt viszont az uralkodó az utazások révén bizonyos konfliktusokat oldhatott vagy elkerülhetett.²²

Karácsony

Ottók

A karácsonyi ünnepnapok bemutatása nem kapott olyan mértékű hangsúlyt a krónikában, mint a Feltámadás ünnepének ismertetése. Krisztus születésének napját II. Ottó császárrá koronázásának és fia, III. Ottó királlyá szentelésének időpontjaként tünteti fel Thietmar. II. Henriknél a merseburgi püspök már részletes képet nyújt az ünnep uralkodói szokásairól. Általa nyerte el a pöhldei palota a karácsonyi palota elnevezést.²³

Merseburgi Thietmar az I. Ottóról szóló II. könyvben három karácsonyi helyszínről (Regensburg, Magdeburg, Róma) tesz említést, amelyek közül csak kettőnek a leírásában

¹⁸ CASPAR EHLERS: Wie sich ambulante Herrschaft zu residenter Herrschaft entwickelt hat. In: *Die Macht des Königs. Herrschaft in Europa vom Frühmittelalter bis in die Neuzeit*. Hrsg.: BERNHARD JUSSEN. Verlag C. H. Beck. München, 2005. 115.

¹⁹ EHLERS, C.: i. m. 113.

²⁰ EHLERS, C.: i. m. 109.

²¹ PÓSÁN L.: i. m. 55.

²² EHLERS, C.: i. m. 115-116.

²³ CASPAR EHLERS: *Pfalzenforschung heute. Eine Einführung in das Repertorium der deutschen Königspfalzen*. In: *Orte der Herrschaft. Mittelalterliche Königspfalzen*. Hrsg.: CASPAR EHLERS. Vandenhoeck und Ruprecht. Göttingen, 2002. 51.

figyelhetjük meg a király tartózkodási helyét. III. Ottó uralkodásához kapcsolódóan pedig csak kettő karácsonyi tartózkodásra (Aachen, Köln²⁴) találunk példát.

A 960. esztendő karácsonyát megelőző napon Regensburgban, a bajor hercegség székhelyén fontos esemény következett be, ugyanis az ünnepet megelőző napon I. Ottónak átadták Szent Móric²⁵, a thébai légio vezérének és társainak ereklyéit.²⁶

A krónikát követve látható, hogy a merseburgi püspök szerint 961-ben került sor a regensburgi karácsonyra. Adalbert Josef Herzberg szintén a 961-es dátumot tünteti fel Thietmar krónikájára és a magdeburgi évkönyvekre hivatkozva.²⁷ Véleményem szerint azonban ez a felvetés logikailag kizárható az itáliai hadjáratokkal kapcsolatosan rendelkezésünkre álló információk által, ugyanis a sereg 961 augusztusában Augsburgban gyülekezett²⁸, tehát I. Ottónak, minden bizonnyal decemberre, Regensburg helyett, már Páviába kellett megérkeznie. Pávia a későbbiek során is többször felbukkan a nagy ünnepek helyszínéül az uralkodók itáliai hadjáratainak alkalmával.²⁹ A langobárdok híres székhelyét a történelem során több uralkodó, mint például Nagy Károly, Barbarossa Frigyes vagy Napóleon, is meglátogatta, hogy fejükre helyeztessék a langobárd hercegnő, Theudelinda által kialakított vaskoronát, amely az Itáliai Királyság jelképévé vált.³⁰

Az ünnepélyes átadást követően Magdeburg szolgált az ereklyék megőrzésének helyéül³¹, vagyis Szent Móric, a 968 óta érseki székhelyként működő város patrónusává avanszált.³² A magdeburgi érsekség megalapítására 968 októberében a ravennai zsinaton került sor, amely eseményt az első érsek, Adalbert pápa általi felszentelése követett.³³ Merseburgi Thietmar feljegyzései alapján kiderül, hogy I. Ottó, itáliai tartózkodásából adódóan, utasította a szász fejedelmeket, hogy a karácsonyt az érsekkel ünnepeljék meg. Ekkor az egyháziak és a nép szintén elfogadták Adalbertet, mint magdeburgi érseket.³⁴ A

²⁴ M. THIETMAR: i. m. 145.; FERDINANDY MIHÁLY: *III. Ottó, a szent császár*. Balassa Kiadó. Bp., 2000. 210.

²⁵ A thébai légiót Keletről vezényelték az Alpok térségébe. St. Moritzban végezték ki társaival együtt keresztény meggyőződésével ellentétes parancsok megtagadása végett. A burgundiai uralkodó 515-ben alapított kolostort sírja fölött. ERNST-DIETER HEHL: Szent Mauritius, Lőrinc, Ulrich és Vitus. In: *Európa közepe 1000 körül*. Szerk.: ALFRIED WIECZOREK – HANS-MARTIN HINZ. Konrad Theiss Verlag. Stuttgart, 2000. 566.

²⁶ „Im Jahre 961,..., wurde ihm zu Regensburg in Gegenwart aller Großen am Tage vor dem Geburtsfeste des Herrn samt anderen Heiligenpartikeln der Leib des hl. Mauritius und einiger seiner Gefährten überbracht.” M. THIETMAR: i. m. 53.

²⁷ ADALBERT JOSEF HERZBERG: *Der Heilige Mauritius. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Mauritiusverehrung*. Druck und Verlag L. Schwann. Düsseldorf, 1936. 76.

²⁸ HOLTZMANN, R.: i. m. 197.

²⁹ Pl. 996-ban III. Ottó Páviában töltötte a húsvétot. M. THIETMAR: i. m. 145.

³⁰ Theudelinda: a langobárdok királynője (589-626) BÓNA ISTVÁN [et al.]: *Hunok, gepidák, langobárdok*. József Attila Tudományegyetem. Szeged, 1993. 173.

³¹ M. THIETMAR: i. m. 53.

³² HOLTZMANN, R.: i. m. 498.

³³ HOLTZMANN, R.: i. m. 219.

³⁴ M. THIETMAR: i. m. 57.

királyt távollétében a fejedelmek helyettesítették, tehát az eseménynek nem csak az ünnep adott egy keretet, hanem a fejedelmek jelenléte is megerősítette ezt a cselekedetet.

Fontos megemlíteni, hogy a nagy ünnepek, így Krisztus születésének ünnepe, több alkalommal összekapcsolódtak a koronázás rítusával is. Thietmar tehát az I. Ottó uralkodásának időszakára vonatkozó könyvben a 967. év karácsonyáról is beszámol, amikor Rómában nem csak Krisztus születését ünnepelték, hanem fiát, Ottót XIII. János pápa császárrá koronázta.³⁵ Ekkor I. Ottó harmadik itáliai hadjáratán vett részt (966-972), tehát fia a későbbiek során csatlakozott hozzá.³⁶ Merseburgi Thietmar Widukind szász története alapján eltérő képet ad az eseményekről, ugyanis a krónika szerint az uralkodó a koronázás időpontjában Capuánál tartózkodott.³⁷ Widukind I. Ottó a szász előkelőknek írt capuai levelének utolsó előtti mondata által utal arra, hogy az uralkodó fia az Úr születésének napján megkapta a császári koronát.³⁸

Az előbb felsoroltakból megállapítható, hogy a félreértésből adódóan Merseburgi Thietmar 967 karácsonykor Ottó tartózkodási helyéül Campaniát jelölte meg, ahová csak 968 januárjában érkezett meg.³⁹

III. Ottó esetében a koronázás szintén karácsony napján ment végbe. III. Ottó német királlyá történő aacheni koronázása 983. december 25-ére datálható, amikor az ifjú trónörökös még csak harmadik életévét töltötte be. A királlyá szentelését két érsek, ravennai János és mainzi Willigis hajtotta végre.⁴⁰ A felkenés aktusa a király Istentől származó hatalmát szimbolizálta, amely által az uralkodó az egyház fölé emelkedett, vagyis az úgynevezett főpapi-voltát igazolta.⁴¹ A német koronázásoknál elsődlegesen a mainzi érsek jogához tartozott a szertartás elvégzése⁴², azonban III. Ottó felkenése kapcsán Thietmar a ravennai érsek nevét a mainzi érsek neve előtt tüntette fel annak ellenére, hogy egyenrangú félként koronázták meg, és nem egyikük segédkezése mellett.⁴³ Véleményem szerint, bizonyára II.

³⁵ 961-ben I. Ottó fiát, (II.) Ottót Wormsban királlyá koronáztatta. PÓSÁN L.: i. m. 34.

³⁶ HOLTZMANN, R.: i. m. 216-217.

³⁷ „Am Geburtsfeste des Herrn wurde des Kaisers gleichnamiger Sohn, Otto, ..., auf Geheiß seines Vaters, der sich damals bei Capua in Kampanien aufhielt, zum Kaiser gekrönt.” M. THIETMAR: i. m. 49.

³⁸ Widukind krónikájából az is kiderül, hogy január 18-a a levél keltezésének az időpontja. *Widukinds Sachsengeschichte*. In: Quellen zur Geschichte der sächsischen Kaiserzeit. Hrsg.: ALBERT BAUER – REINHOLD RAU. Unter Benützung der Übersetzungen von Paul Hirsch, Max Büdinger und Wilhelm Wattenbach, neu bearbeitet von Albert Bauer und Reinhold Rau. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band VIII.) Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1971. 177.

³⁹ M. THIETMAR: i. m. 49. 68 lj.

⁴⁰ M. THIETMAR: i. m. 115.; Az uralkodó püspöki felkenése a Karoling dinasztiában a nyugati frankoknál 848-tól vált gyakorlattá, amikor Wenilo, Sens érseke elvégezte Kopasz Károly koronázását és felkenését. A keleti frankok kis idővel később, 911-től kezdték el alkalmazni ezt a szokást. JOSEPH CANNING: *A középkori politikai gondolkodás története 300-1450*. Osiris Kiadó. Bp., 2002. 86., 90.

⁴¹ HOLTZMANN, R.: i. m. 69.; PÓSÁN L.: i. m. 74., 76.

⁴² PÓSÁN L.: i. m. 54.

⁴³ „von den Erzbischofen Johannes von Ravenna und Willigis von Mainz zum Könige geweiht.” M. THIETMAR: i. m. 115.

Ottó *renovatio Imperii Romanorum*, azaz Nyugatrómai Birodalom feltámasztására irányuló politikájának⁴⁴ tudható be, hogy az itáliai érsek ekkora szerephez jutott.

Thietmar a rendelkezésére álló források alapján I. Ottónál és III. Ottónál lejegyezte az egyházat érintő és az állam számára is kardinális jelentőségű eseményeket, vagyis a koronázásokat, a Szent Móric ereklyék ajándékozását és a magdeburgi érsekség megalapítását.

II. Henrik

A korábbiakban már megfogalmazódott a pöhldei palota II. Henrik uralkodásának idejében lévő kiemelkedő szerepe, de emellett megjelenik karácsonyi helyszínként Frankfurt, Paderborn is.⁴⁵ Pöhlde és Paderborn városok alapján kirajzolódik, hogy a német-római császár jelenléte Krisztus születésének ünnepén általában Szászországra tehető.

Pöhlde nek, II. Henrik legkedveltebb karácsonyi helyszínének a szerepe már az Ottók uralkodása alatt is feltűnő volt⁴⁶, de a krónika szerint mégis a szász dinasztia utolsó uralkodója töltötte el a legtöbb időt az ottani palotában. Thietmar utal is arra, hogy Pöhldeben a király elődeihez híven járt el.⁴⁷ A krónika alapján II. Henrik hét alkalommal (1003, 1008, 1009, 1011, 1012, 1014, 1016)⁴⁸ ünnepelt Pöhldeben. Az ünnep kíséretében általában egyházi kérdésben, vagyis beiktatási és igazságszolgáltatási ügyben kellett döntést hoznia. Ugyanakkor a pöhldei tartózkodásokhoz kapcsolódóan (1003, 1012) érdemes megemlíteni, hogy II. Henrik külpolitikájának súlypontja is keleten található. Ezt igazolja a lengyel és a cseh politikába történő uralkodói intervenció is.⁴⁹

Az 1012. évi pöhldei karácsony II. Henrik itáliai külpolitikájával is kapcsolatba hozható, hiszen ekkor Pöhldebe látogatott a Crescenti család által támogatott pápa, VI. Gergely, aki segítséget kért a királytól, mert a tusculumiak, akik VIII. Benedek pápát támogatták, elűzték őt Rómából.⁵⁰

⁴⁴ PÓSÁN L.: i. m. 41.

⁴⁵ M. THIETMAR: i. m. 223., 437., 383.

⁴⁶ HANS-WALTER KLEWITZ: *Die Festkrönungen der deutschen Könige*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1966. 45-50.

⁴⁷ „Dann feierte er in der Art seiner Vorfahren zu Pöhlde das Geburtsfest des Herrn mit geistlichem und weltlichem Gepränge.” M. THIETMAR: i. m. 235.

⁴⁸ M. THIETMAR: i. m. 235-237., 285-287., 299., 307., 349., 357., 409.

⁴⁹ 1003-ban kezdődött a viszály Boleslaw Chrobry, lengyel uralkodóval, aki megszerezte a cseh trónt. Thietmar megemlíti, hogy ekkor II. Henrik megkövetelte tőle vazallusi függőségének elismerését, hiszen a cseh fejedelem elfogadta a király főségét. Boleslaw azonban nem adta meg a beleegyezését. M. THIETMAR: i. m. 225-227.; A viszály 1018-ig tartott, amikor januárban a két fél véglegesen békét kötött egymással. HOLTZMANN, R.: i. m. 401-402., 453.

⁵⁰ M. THIETMAR: i. m. 349.; II. Henrik végül VIII. Benedeket ismerte el pápának, aki őt császárrá koronázta. STEFAN WEINFURTER: *Heinrich II. Herrscher am Ende der Zeiten*. Verlag Friedrich Pustet. Regensburg, 1999. 234-235.

Pöhldehez kapcsolódóan megfigyelhető továbbá, hogy Allstedt, mint *palatium* II. Henrik uralkodása idején politikai jelentőséggel bírt, és gyakorta vált a pöhldei tartózkodás kiegészítő elemévé. 1013-ban⁵¹ és 1017-ben is Allstedtben töltötte a vízkeresztet, és az utóbbihoz kapcsolódóan II. Henrik egy fejedelmi gyűlést hívott össze.⁵²

Az 1018. évben II. Henrik vélhetően kényszerűségből szakíthatott a pöhldei hagyománnyal, ugyanis a merseburgi püspök beszámolót nyújt egy tüzesetről, amely baleset által a palota nagy része leégett.⁵³

Thietmar püspöki székébe való beiktatása után évről évre, az 1010. esztendő kivételével, beszámol az ünneppel kapcsolatos eseményekről, esetenként részletesebben, de általában véve csak a megemlékezés szintjén foglalkozott a történetekkel. II. Henrik uralkodói kötelezettségei ellenére a karácsonyt általában „*festivis gaudiis*”⁵⁴ töltötte, és csak ezután tért rá a birodalmi ügyek elrendezésére, példának okáért 1017-ben a fejedelmi gyűlést vízkeresztkor Allstedtben tartotta meg. II. Henrik szászországi tartózkodásaival reprezentálta a dinasztiajának eredetét, ezzel erősítve uralkodói tekintélyét.

Húsvét

Ottók

A húsvét a kereszténység egyik legfontosabb ünnepe, ami természetesen már a kora középkorban az uralkodói rítusokban is megmutatkozott. Krisztus feltámadásának ünnepébe már részletesebb betekintést nyer az olvasó, mint a karácsonyi szokásokba. Merseburgi Thietmar az ünnepi hagyományokról is értekezik, amikkel a 973. évi virágvasárnap bemutatásán keresztül ismerkedhetünk meg.

Thietmar krónikájában a természetfeletti jelenségek nagy szerepet játszanak, irányítják az emberek és egyes esetekben az uralkodók döntéseit. Ugyanakkor a természeti jelenségekhez, amik valamely hamarosan bekövetkező, általában baljós esemény előjeleként szolgálnak, nem párosít természetfeletti erőket.⁵⁵

Előfordul ugyanakkor, hogy más tartalmú természetfeletti jelenségek a húsvéti ünnepkör kontextusába kerülnek. 970-ben húsvét napján I. Ottó előtt egy angyal jelent meg karddal a kezében. A király harmadik itáliai hadjáratán vett részt, amikor a már az egyház és a

⁵¹ Ekkor lengyel részről békekérésre került sor. M. THIETMAR: i. m. 337.

⁵² M. THIETMAR: i. m. 409.

⁵³ M. THIETMAR: i. m. 437.

⁵⁴ M. THIETMAR: i. m. 334.

⁵⁵ „Im Jahre 989 der Fleischwerdung des Herrn trat...eine Sonnenfinsternis ein. Aber ich empfehle allen Christen, die wahre Anschauung anzunehmen: So etwas kommt nicht vom Besprechen durch Hexen, vom Verschlingen oder von irgendwelchen anderen irdischen Nachhilfen; es liegt vielmehr am Monde, wie Macrobius und andere Gelehrte bezeugen.” M. THIETMAR: i. m. 131.

nép által megválasztott Gero kölni érsek beiktatását elutasította, akinek elődje, Folkmar 969. július 18-án hunyt el. Páviában egy misén Gerot látomásában Szent Péter és Ambrus is felkenete a szent olajjal. A császár előtt megjelenő angyal fenyegető szavakkal adott parancsot Gero megválasztására. Az utasításnak I. Ottó eleget tett, és beiktatta Köln új érsekét.

Érdekes megfigyelni, hogy az uralkodó a jelenés előtt a templomi misére koronával a fején készült.⁵⁶

A természetfeletti jelenségeken túlmenően a Bibliából ismert Sátán-kísértés is megjelenik a krónikában. Máté evangéliumában (4. fejezet) Jézus, negyven napos böjtjét követően, ellenállt az ördög megkísértésének. A keresztény hagyományban a nagyböjt időszaka a hamvazószerdától számító negyven nap, amely Jézus böjtjére emlékeztet. Merseburgi Thietmar összekapcsolta a megkísértés történetét I. Henrik fiának, Henriknek a születésével. Nagycsütörtökön, ami a nagyböjt időszak végének is tekinthető, édesapja ittas állapota miatt fogant, amiben az ördög is szerepet játszott, hiszen ő bujtotta fel édesanyját, Mathildát is a cselekedetre. A sátán a titkát egy nővel osztotta meg diszkréciót kérve, azonban az asszony elárulta őt a királynénak, és javasolta, hogy az újszülöttet megmentése érdekében szenteltvízzel mossák le. Ezáltal az ördög bosszút esküdött, és a születendő Henriket és leszármazottait a békétlenség átkával sújtotta, amit csak II. Henrik, a későbbi király tudott feloldani.⁵⁷ Thietmar nem állítja az átok beteljesülését, azonban célzást tesz az első két bajor herceg ellenséges magatartásmódjára.

A húsvéti uralkodói jelenléthez kapcsolódóan is a szász városok jutottak kiemelkedő szerephez, Magdeburg és Quedlinburg⁵⁸ nagy jelentőségre tett szert.

I. Ottó 973. évi, Civakodó Henrik 984. évi és III. Ottó 1000. évi a nagyhét idejére jellemző tartózkodási helyszíneiket megfigyelve némi párhuzamot lehet levonni. Mindhárman Magdeburgban töltötték a virágvasárnapot, majd Quedlinburgban ünnepelték a húsvétot.

Merseburgi Thietmar beszámol, hogy I. Ottó harmadik itáliai hadjáratáról 972-ben hazatérve a Bajor Hercegségbe látogatott el, ahol különböző intézkedéseket tett, majd onnan egyenesen Magdeburgba utazott, ahol 973-ban eltöltötte a virágvasárnapot. Ennél az alkalomnál a krónikás bővebben kifejti, hogyan is zajlott le egy díszes ünnepi felvonulás: a püspökök és papok rangjuknak megfelelően keresztekkel, szent ereklyékkel és füstölőkkel kísérték a királyt a templomba vecsernyére, éjszakai imára és misére. Az istentisztelet végéig imákat mondott, majd a palotába történő visszatérésnél a kíséretének is, papoknak, hercegeknek, grófoknak gyertyákat szolgáltatott.

⁵⁶ M. THIETMAR: i. m. 61.; SÉBASTIEN ROSSIGNOL: *Die Spukgeschichten Thietmars von Merseburg*. Concilium medii aevi. <http://cma.gbv.de/dr,cma,009,2006,a,03.pdf>. (2012.02.02.)

⁵⁷ M. THIETMAR: i. m. 27-29.

⁵⁸ Quedlinburg, amelyet I. Henrik „építettet”, a 941. évhez kötődően jelenik meg először a feltámadás ünnepének helyszíneként. M. THIETMAR: i. m. 23., 55-57.

Thietmar az események leírását az „ahogyan minden ünnephez hasonlóan”- szókapcsolattal indítja, abból arra lehet következtetni, hogy ezek az esti cselekmények adták meg a főszálát az ünnepi szokásoknak egy püspöki vagy érseki székhelyen.⁵⁹

Az ünnepi gyakorlatba illeszkedett az az elv is, hogy az uralkodók általában, virágvasárnapra egy püspöki vagy érseki székhelyre (Magdeburg, Trient, Würzburg, Mainz) utaztak, de a húsvétot már egy másik helyen ülték meg.

973-ban az ünnepciklus legfőbb állomása Quedlinburg, ahol a császár udvari gyűlést hívott össze. Ezen az eseményen, a krónika alapján, megjelentek Mieszko és Boleslaw hercegek, a görögök (Johannes Tzimiskes bizánci császár), a beneventóiak (Vasfejű Pandulf herceg), a magyarok, a bolgárok, a dánok (Kékfogú Harald király) és a szlávok küldöttei és a birodalom nagyjai. A lengyel uralkodó, Mieszko fiát, Boleslaw Chrobryt küldte el, hogy rendezzék a Hodo örgróffal kialakult viszályukat, amit 972-ben az ostmarki örgróf indukált egy támadással. Azonban a krónikás utalhatott a cseh hercegre, II. Boleslawra is, aki a prágai püspökség megalapításának ügyében tárgyalhatott. A pápa, VI. Benedek követei is valószínűleg ez ügyből kifolyólag vettek részt, amiről Merseburgi Thietmar nem tesz említést. A jelenlévők, a krónika alapján, minden ügyet békés úton elrendeztek.⁶⁰

Az uralkodó többségében a birodalom keleti határán lévő fejedelmeket hívta meg. Ez nem véletlen, hiszen politikájában a keleti területek megtérítése nagy szerepet játszott. A missziós tevékenység a keleti határok biztonságát szolgáltatta.⁶¹

A magyar történetírásból ismert az is, hogy Géza fejedelem 12 embert küldött követségbe Quedlinburgba a barátság és a szövetség érdekében. Géza már 972 tavaszán követeket menesztett I. Ottóhoz a béke érdekében, hiszen Bizánc részéről egy katonai támadástól tartott.⁶² A quedinburgi nemzetközi találkozón ténylegesen rendeződött a viszony. A magyar-német békekötés jelezte a basileus számára, hogy egy bizánci támadás esetén I. Ottó minden bizonnyal Bizánc ellen fog fellépni.⁶³

Thietmart követve, Quedlinburgból a császár Merseburgba távozott, ahol megemlékezett az Úr Mennybemenetelének napjáról.⁶⁴

Az ezredforduló előtt betekintést nyerünk Civakodó Henrik, volt bajor herceg ünnepi tartózkodási helyeibe, ami hasonlóságot mutat az I. Ottónál is megfigyelhető húsvéti

⁵⁹ „Wie gewöhnlich an allen Festtagen...” M. THIETMAR: i. m. 67.

⁶⁰ M. THIETMAR: i. m. 69.; HOLTZMANN, R.: i. m. 224-225.; HELMUT BEUMANN: *Die Ottonen*. Verlag W. Kohlhammer Stuttgart Berlin Köln. Stuttgart, 1994. 111.

⁶¹ PÓSÁN L.: i. m. 36-38.

⁶² Miután 971-ben Johannes Tzimiskes császár Bulgáriát a birodalmához csatolta, a bizánciak eljutottak a Száva és az Al-Duna vonalára, vagyis a magyar határra. MAKK FERENC: A bizánci fenyegetés árnyékában. Géza fejedelem politikai-vallási választása. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 114. évfolyam (2001.) 1. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00016/05makk.htm> (2012.03.23.)

⁶³ MAKK FERENC: *Magyar külpolitika (896-1196)*. Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 1996. 31-38.

⁶⁴ M. THIETMAR: i. m. 81. *Widukinds Sachsengeschichte*. i. m. 181.

szokással. Civakodó Henrik tehát a virágvasárnapot Magdeburgban, a húsvétot Quedlinburgban töltötte.

Civakodó Henrik 984 elején szabadult ki a fogságból. Bejelentette igényét a gyámságra, amit a kölni érsek elismervén, kiszolgáltatta neki a királyi gyermeket. Következő lépésként virágvasárnapra Magdeburgba hívott minden fejedelmet, hogy segítségükkel megszerezze a trónt. Azonban a fejedelmek többsége hű maradt a királyhoz, és Henrik ellen fordult. A tárgyalások Quedlinburgban folytatódtak, ahol Henrik húsvét napján tartózkodott. A fejedelmek nagy számban jelentek meg, azonban egyesek csak követeket küldtek el megfigyelőnek. A Henriket támogatók királyként üdvözltek, és templomi dicsőítő énekkel tüntették ki. A három szláv fejedelem, a lengyel Mieszko, a cseh II. Boleslaw és az obodrita Mistui is megtisztelte jelenlétével Henriket és támogatásáról biztosította, mivel mind háromnak érdekében állt a német politikai befolyás csökkentése. Azok, akik hűek maradtak a királyhoz, Asselburgban gyülekeztek.⁶⁵

III. Ottó uralkodása alatt is több ízben Magdeburg szolgált a virágvasárnapi ünnepség helyszínéül, Quedlinburg (986 ld. alább, 1000) pedig húsvéti tartózkodási helyként működött.

Miután III. Ottó 999 decemberében itáliai tartózkodását (997-999) megszakítva elhagyta Rómát, útja több állomáson keresztül (Regensburg, Zeitz, Meißen) Lengyelországba vezetett, ahol Boleslaw Chrobry fogadta, és Eulauban megvendégelte. A császár látogatásának célját Gnesen (Gniezno) érsekségének megalapítása képezte, ahol a mártír Szent Adalbert is nyugodott. Az ezredforduló körüli években a világvége-várás hangulata jellemezte a társadalom minden rétegét. Többek szerint ehhez az ideológiához köthető III. Ottó gneseni látogatása is⁶⁶, amikor Szent Adalbert nyughelyénél a mártír közbenjárásáért imádkozott, hogy elnyerhesse Krisztus kegyelmét.⁶⁷ Ezt követően a krónika alapján megállapítható, hogy III. Ottó Gnesenből Magdeburgba távozott, amely út során Boleslaw is elkísérte.

Az 1000. év húsvétján Quedlinburgban⁶⁸ egy fejedelmi gyűlés került megrendezésre, tehát ugyanúgy, mint I. Ottó idején az ünnep politikai célok megerősítésére is szolgált. Húsvét hétfőre viszont az uralkodó zsinatot hívott össze.⁶⁹

⁶⁵ M. THIETMAR: i. m. 115-117.

⁶⁶ OLIVER RAMONAT: *III. Ottó: Keresztény térítés és világvége-várás*. In: *Európa közepe 1000 körül*. Szerk.: WIECZOREK, A. - HINZ, H.-M. i. m. 494-495.

⁶⁷ M. THIETMAR: i. m. 161-163.

⁶⁸ Nagycsütörtöktől már ott tartózkodott. THOMAS ZOTZ: *Die Gegenwart des Königs. Zur Herrschaftspraxis Otto III. und Heinrich II.* In: *Otto III. - Heinrich II. Eine Wende?*. Hrsg.: BERND SCHNEIDMÜLLER – STEFAN WEINFURTER. (Mittelalter-Forschungen, Band 1.) J. Thorbecke. Sigmaringen, 1997. 376.

⁶⁹ Giseler, magdeburgi érsek ügyét tárgyalták volna, azonban az érsek nem jelent meg. M. THIETMAR: i. m. 161-163.; HOLTZMANN, R.: i. m. 364.

III. Ottó itáliai hadjárataihoz kapcsolódóan több példát találunk a krónikában Húsvétra. Ezek közül a 997/998. évi hadjáratot érdekes részletesebben foglalkozni az ünnep jelentőségének a bemutatása miatt. III. Ottó 997 végén Rómába indult, hiszen Crescentius, római patrícius által V. Gergely távollétében egy bizánci származású ellenpápát, XVI. Jánost választottak meg, amivel császári jogokat sértettek meg.⁷⁰ Az uralkodó közeledtekor az új pápa elmenekült, Crescentius pedig az Angyalvárat szállta meg. Azonban az ostrom még váratott magára, mivel a húsvéti ünnepek félbeszakították a cselekményeket. Thietmar említést tesz arról, hogy a császár Rómában ünnepelt, és csak azt követően helyeztette készenlétbe az ostromhoz szükséges eszközöket, majd fehérvasárnap után adta ki a parancsot a támadásra.⁷¹ Crescentiust végül lefejezték, és V. Gergely pápa visszafoglalta a trónját.

A húsvéhoz kötődően még egy III. Ottó uralkodásának szempontjából jelentős eseményt lehet megemlíteni, vagyis a német-római császár temetését. Az első eset a szász dinasztia uralkodóinak temetésével kapcsolatosan és alapvetően ritka is, hogy a szertartás az egyik legnagyobb egyházi ünnepelssel fűződött össze. III. Ottó is Itáliában hunyt el, 1002. januárjában Paterno várában érte a halál. Kérésére Aachenbe vitték a holttestét, azonban, a krónika alapján, több állomáson keresztül jutott el Aachenbe a halotti menet. Nyilván a téli időszak tette lehetővé a holttest Itáliából Lotaringiába történő szállítását. Amikor Kölnbe érkezett a halotti menet már a Nagyhét vette kezdetét, amely időszakban a liturgia részeként minden nap más templomba szállították. Ezt követően Nagyszombaton érkeztek meg Aachenbe, majd a császárt húsvét-vasárnap a székesegyház szentélyében temették el.⁷² A húsvét ekkor április elejére esett⁷³, tehát szűk három hónapos utat tettek meg a holttesttel, amit Kölnben bizonyára már balzsamozva ravataloztak fel az egyes templomokban.

Ebben az esetben Merseburgi Thietmar beszámol a nép szemszögéből is a húsvéti eseményekről. A nép véleményének kifejtésére tett szándékának kizárólag Ottó halála az oka, ugyanis általában véve a nép megemlézése az ünnepek kapcsán nem jellemző a krónikásra. Thietmar megjegyezte, hogy az emberek a történeteket a saját bűneik miatt Isten büntetésének tartják, ezért nem képesek méltó módon ünnepelni.⁷⁴ Ez a magatartás azzal is magyarázható,

⁷⁰ A német származású pápát III. Ottó nevezte ki, akit viszont V. Gergely császárrá koronázott. PÓSÁN L.: i. m. 43.

⁷¹ M. THIETMAR: i. m. 147.

⁷² M. THIETMAR: i. m. 165-169.

⁷³ M. THIETMAR: i. m. 169. 209 lj.

⁷⁴ „So vermochten die Versammelten das Fest der Auferstehung des Herrn, das Engel und Menschen gemeinsam in Freuden begehen sollen, ob ihrer Hinfälligkeit nicht in würdiger Verehrung zu begehen, denn sie empfanden das Geschehen zugleich als verdiente Strafe Gottes für ihre Sünden.” M. THIETMAR: i. m. 169.

hogy a nép számára az uralkodó jelenléte vagy akár közelségének a tudata is biztonságérzetet kölcsönzött⁷⁵, amitől a halál ténye megfosztotta őket.

III. Ottó határozta meg utolsó kívánságként, hogy példaképe Nagy Károly mellé temessék el. A szász dinasztia negyedik uralkodójának politikájában meghatározó szereppel bírt a Nagy Károly-idea.⁷⁶ Ottó uralkodása Aachenben vette kezdetét, és ott is ért véget.

Kétségtelen, hogy az Ottók idejében Quedlinburgot a húsvét meghatározó helyszínként tarthatjuk számon, de ugyanakkor a példákon keresztül Magdeburg szerepe, mint érseki székhely is megfigyelhető. Quedlinburgban zajlottak le a meghatározó politikai események, ezáltal politikai értelemben központi helyként funkcionált.

Végül, ahogy arra már utaltam, a karácsonyhoz kötődően a koronázások kerültek előtérbe, viszont a húsvét ünnepét 1002-ban III. Ottó aacheni temetésének ceremóniájával kötötték össze, ez esetben tehát némileg megszakítva a korábbi helyszínek sorát.

II. Henrik

A nagyhét eseményei a virágvasárnap és a húsvét mellett részleteiben leginkább II. Henrik uralkodása alatt követhetők le. Merseburgi Thietmar felsorolásszerűen többször részletezi a húsvéti ünnepkörhöz tartozó eseményeket, azaz megemlíti az utolsó vacsorának, az olajszentelésnek és Krisztus szenvedésének napját is⁷⁷, amelyekről természetesen megemlékezett az uralkodó.

II. Henrik királyként, első húsvétjának alkalmából 1003-ban Quedlinburgban tartózkodott. Az ünnepek az uralkodó mozgását is meghatározták, a közelgő ünnep adott esetben komoly távolságok megtételére kényszerítette az uralkodót. Ezt jól példázza II. Henrik Lotaringiából a Szászország keleti határára történő utazása. A böjt időszaka alatt több napot Nimwegenben (Nijmegen) töltött el, tehát, a krónika alapján, a böjt után innen utazott a Pfalzba.⁷⁸ Quedlinburg valamiképpen hozzátartozott az uralkodók legitimációjához, hiszen nem véletlenül érkezett oda húsvétkor III. Ottó feladatkörét átvéve Civakodó Henrik is, hogy elérhesse a királyi cím megszerzésére irányuló célját, és II. Henrik is a koronázása utáni első húsvétot ott töltötte.⁷⁹

Thietmar szerint a király vidám hangulatban a barátaival ülte meg ezt a nagy ünnepet, és nem foglalkozott Boleslaw kérdésével, aki visszautasította a vazallusi függőséget, és

⁷⁵ EHLERS, C.: *Wie sich ambulante Herrschaft zu residenter Herrschaft entwickelt hat.* i. m. 116.

⁷⁶ KNUT GÖRICH: *III. Ottó és Aachen.* In: *Európa közepe 1000 körül.* Szerk.: WIECZOREK, A. - HINZ, H.-M. i. m. 491-493.

⁷⁷ M. THIETMAR: i. m. 249., 383.

⁷⁸ „...nach Art seiner Vorgänger in würdiger Weise zu Quedlinburg.” M. THIETMAR: i. m. 227.

⁷⁹ KLEWITZ, H.-W.: i. m. 38.

schweinfurti Henrik követelésének, vagyis a bajor hercegség ügyével sem⁸⁰, tehát a problémák megoldását húsvét utánra halasztotta.

Az ünnep úgyhalasztó jellegére más példát is találunk a krónikában. 1017-ben II. Henrik a birodalmi ügyek Goslarban történő megvitatását szakította félbe, majd húsvét utánra Aachenbe hívott össze egy fejedelmi gyűlést. Ekkor az uralkodó a virágvasárnapot Mainzban, a húsvétot Ingelheimban ünnepelte meg.⁸¹

A húsvéti szokásokhoz kötődően II. Henrik itáliai hadjáratait is érdemes megemlíteni. A király 1004-ben indult meg Itáliába az ivreai örgróf Arduin ellen, akit 1002-ben Itália királyává koronáztak.⁸² Thietmar ebben az esetben II. Henrik felesége, Kunigunda húsvéti tartózkodására is utalást tesz. A krónika részletesen beszámol a hadjárat előzményeiről, így arról is, hogy az uralkodó Augsburgban vált meg felesége kíséretétől, akit Tagino érsek védelmére bízott. Thietmar is csatlakozott az érsekhez, együtt mentek vissza Szászországba. Virágvasárnapra Gernrodeba értek, ahol az apátságban Hathui apátnővel ünnepeltek. Ezúttal egyedi esetnek számít, hogy a királyné ünnepi tartózkodási helye meghatározható. Kunigunda szerdán érkezett meg Magdeburgba; az utolsó vacsorától a feltámadásáig tartó időszakról az érseki székhelyen emlékezett meg.⁸³

A király serege ugyanakkor virágvasárnapra Trientbe ért, ahol megbeszélést tartottak az itáliai szövetségesek követeivel, és a király a püspökséget ajándékokkal halmozta el.⁸⁴ Thietmar a Trientig megtett út kapcsán hangsúlyozza a kimerült sereget ért nehézségeket, és azt, hogy ebből az okból kifolyólag az ünnep pihenőként is funkcionált.⁸⁵ A krónikában megfigyelhetjük, hogy Brentaklausen ostroma után a folyó partján lévő síkságon táboroztak, ahol igyekeztek ünnepi módon eltölteni az utolsó vacsorától a húsvétig tartó napokat.⁸⁶ Érdekes megfigyelni, hogy a húsvéti *ünnepekör* szerepe, olyan erős, hogy több napra is felfüggesztette a hadjáratot. A középkorban sátras ünnepekre többször is sor került, amelyek az ünnep egyszeri és megismételhetetlen voltát jelképezték. Ebben az esetben a sátras ünnepek kapcsán egy folyóparti tábort kell elképzelni, ahol elsőként a királyi sátor ismerhető fel kinézetéből adódóan, mert a sátrak elrendezése az udvar reprezentálását szolgálta.⁸⁷

⁸⁰ M. THIETMAR: i. m. 227.

⁸¹ M. THIETMAR: i. m. 415.

⁸² HOLTZMANN, R.: i. m. 400-401.; WEINFURTER, S.: i. m. 230.; PÓSÁN L.: i. m. 46.

⁸³ M. THIETMAR: i. m. 247.

⁸⁴ WEINFURTER, S.: i. m. 231.

⁸⁵ M. THIETMAR: i. m. 245-247.

⁸⁶ „...; dann wurde am Ufer des Flusses in einer freundlichen Ebene gelagert, um dort das Letzte Mahl des Herrn, die Weihe des hl. Öls, Leiden und hl. Auferstehung des Herrn möglichst festlich begehen zu können.” M. THIETMAR: i. m. 249.

⁸⁷ CHRISTIAN ROHR: *Festkultur des Mittelalters*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt. Graz/Austria, 2002. 24-26.

Az itáliai hadjáratokkal kapcsolatban II. Henrik 1014. évhez kötődő útját kell még megjegyezni. Az uralkodó még az 1013. évnek a végén elindult Itáliába; 1014 februárjában VIII. Benedek pápa Rómában a fejére helyezte a császári koronát. Rómát a Crescentiek és Arduin követői által kirobbantott felkelés leverése után hagyta el, és a húsvétot már Páviában ünnepelte meg. A felkelésben részt vett a felső-itáliai örgróf három fia is, akiknek sikerült megmenekülnie, ezért a király joggal tarthatott Felső-Itáliában zavargásoktól. A lombardiai előkelők közül sokan megjelentek Páviában⁸⁸, akiket az uralkodó valószínűleg húsvéti jelenlétének köszönhetően megnyert a maga számára. Ezt követően ismét helyreállt a béke, azonban Arduin ügye még nem oldódott meg.⁸⁹

A húsvéti ünnepekhez kötődően többször előtérbe kerül II. Henrik és Boleslaw, lengyel fejedelem közötti konfliktus. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy Henrik 1007-ben és 1010-ben is Regensburgban 1015-ben Merseburgban ünnepelte a Húsvétot, hiszen mindhárom esemény a keleti politikájához kötődik.⁹⁰

A húsvéhoz kötődően a belviszályok terén szintén uralkodói intervenciót figyelhetünk meg. 1018 márciusában, áprilisában beleértve a húsvéti ünnepeket is, a királyt Alsó-Lotaringiában, Nimwegenben találjuk egy kieleződött viszály okán.⁹¹ 1009-ben II. Henrik sváb püspöki székhelyen, Augsburgban töltötte a húsvétot, amit Thietmar neuburgi (Bajor Hercegség) püspökké szentelése követett.⁹² Ebben az időben lázadó sógora, Henrik Felső-Lotaringiából a Bajor Hercegségébe tartott, hogy a viszály⁹³ miatt a bajorokat lázítsa a király ellen. Azonban tervét az uralkodó megghiúsította, mert már a Sváb Hercegségben elzárta az útját.⁹⁴ II. Henriket ugyanakkor nem jellemezte gyakori svábföldi tartózkodás, tehát, véleményem szerint, feltételezhető, hogy pusztán a konfliktus okán érkezett erre a vidékre.

A püspöki székhelyek húsvéti helyszínekként természetesen több alkalommal is előfordulnak a krónikában, így 1013-ban II. Henrik betegsége miatt nem az eredetileg kijelölt Aachenben, hanem a paderborni püspöki székesegyházban ünnepelt, és 1016-ban a würzburgi virágvasárnapot követően Bambergben töltötte a húsvétot.⁹⁵

⁸⁸ Otbert felső-itáliai örgróf is, akinek a fiai részt vettek a felkelésben. HOLTZMANN, R.: i. m. 444.

⁸⁹ M. THIETMAR: i. m. 355.

⁹⁰ M. THIETMAR: i. m. 279., 305., 361.

⁹¹ Viszály a drenthei gróf Balderich és a Billung III. Wichmann között. Az emberölést Balderich gróf követte el Wichmann gróffal szemben. II. Henrik fogságra ítélte Balderichet, és átadta Heribertnek, a kölni érseknek. HOLTZMANN, R.: i. m. 464-465., 467.; M. THIETMAR: i. m. 407-409., 449., 461.

⁹² M. THIETMAR: i. m. 287-289.

⁹³ Viszály: 1008-ban elhunyt a trieri érsek, akinek a helyére a király jóváhagyását megkerülve a sógora, luxemburgi Adalbero választotta meg magát. Azonban II. Henrik ennek elejét véve beiktatta az érseki székbe a mainzi Meingaudot. Adalbero és társai elfoglalták a trieri palotát, és csak az év vége felé adták meg magukat. HOLTZMANN, R.: i. m. 424.; M. THIETMAR: i. m. 281. 121 l., 285.

⁹⁴ A király Henriket Regensburgban fosztotta meg a hercegi címétől. M. THIETMAR: i. m. 289.; HOLTZMANN, R.: i. m. 425.

⁹⁵ M. THIETMAR: i. m. 339., 383.; KLEWITZ, H.-W.: i. m. 34.

Az utolsó szász dinasztiai király 1003 után szakított az Ottók húsvéti quedlinburgi hagyományával. Az ünnep alkalmával Nagy Károly-kori *palatium*okat is igénybe vett: Nimwegen, Ingelheim, Regensburg. Megfigyelhető, hogy amíg karácsonykor legtöbbször Szászországot, vagyis Pöhlét választotta, addig a feltámadás évfordulóin megfordult az egész birodalomban, vagyis Frankföldön, Svábföldön, a Bajor Hercegségben, Lotaringiában és Szászországban is. A püspöki székhelyek (Paderborn, Merseburg, Bamberg, Regensburg, Augsburg) ünnepi célokra való alkalmazása is II. Henrik uralkodása alatt kezdett gyakorlattá válni.

Merseburgi Thietmar az ünnepekhez kötődően többször is utalást tett pompás körülményekre, ami szintén jelzi, hogy hosszas előkészületek szükségeltettek az uralkodó megérkezése előtt, akinek emiatt már előre tudnia kellett, hol tölti az ünnepnapokat. A virágvasárnapot már mindig a húsvéti szálláshelyének közelében töltötte.

A paderborni húsvét a gondos megtervezettség alól kivételt képez, hiszen II. Henrik a betegsége miatt elkésett volna az eredetileg kijelölt Aachenből, ezért választotta a püspöki székhelyet.

II. Henriknél megfigyelhető, hogy már az utolsó vacsora napjától kezdve jelen volt a húsvéti tartózkodási helyén, de a krónika alapján kevés esetben lehetséges lekövetni a távozás időpontját.

Pünkösöd

A harmadik legnagyobb keresztény ünnep a pünkösöd, aminek látványos megülvése II. Henrik uralkodása alatt vált gyakorlattá, legalábbis Merseburgi Thietmar krónikája ezt sugallja, ugyanakkor korábban nem szentel neki akkora figyelmet. Pünkösddel kapcsolatosan olyan helységek is feltűnnek, amelyek használatára a karácsonyi és a húsvéti ünnepek alkalmából nem került sor: a szász Halberstadt⁹⁶, Grumo (Itália-1004)⁹⁷, a szász Imbshausen, Werden (Ruhr folyónál), a frank Ingelheim.

II. Henrik a koronázása utáni első pünkösödöt (1003) Szászország egyik püspöki székhelyén, Halberstadtban ünnepelte, miután hosszú utat megtéve a Bajor Hercegségbe távozott, hogy leverje a Boleslaw Chrobry és schweinfurti Henrik által kirobbantott felkelést. Az uralkodó az ünnep előtt Merseburgban időzött, amikor hírt kapott a lázadásról, majd csak

⁹⁶ M. THIETMAR: i. m. 227.

⁹⁷ M. THIETMAR: i. m. 253.; HOLTZMANN, R.: i. m. 409.

a halberstadti tartózkodása után vette az irányt a Bajor Hercegség felé.⁹⁸ Megfigyelhető az ünnep jelentősége, azaz a felkelés ügyének elintézésével szembeni elsődleges szerepe.

Merseburg, a püspökség újraalapítását⁹⁹ követően, az ünnepek kapcsán különös jelentőségre tett szert, azonban II. Henrik nemcsak húsvét alkalmából jelent meg a püspöki székhelyen¹⁰⁰, hanem pünkösdkor is. Thietmar három pünkösd-i jelenlétet (1009, 1012¹⁰¹, 1013) jegyzett le. Két esetben (1009¹⁰², 1013¹⁰³) jól érzékelhetően az uralkodó keleti politikájára helyeződött a hangsúly.

1015-ben II. Henrik szintén Szászországban ünnepelt, azonban ezúttal egyházi ügyben kellett eljárnia. Hesseni udvarából, Kaufungenből érkezett meg Imbshausenbe, ahol Meinwerkkal, Paderborn püspökével töltötte együtt a pünkösdöt. Érkezésének oka, hogy corvey-i kolostor apátját megfossza hivatalától. Az uralkodó a szükségesnek bizonyuló reformok bevezetése miatt tett intézkedéseket.¹⁰⁴ Meinwerk jelenléte igazolja, hogy ő értesítette II. Henriket a kialakult viszonyokról.¹⁰⁵

Merseburgi Thietmar még egy különös történettel szolgál az imbshauseni tartózkodáshoz kapcsolódóan: egy parasztember üzenetet vitt az uralkodó számára, amit bevallása szerint egy galamb hozott a tudomására. Azonban II. Henrik megvetette az ehhez hasonló figyelmeztetéseket, tehát viselnie kellett a következményeket. A krónikás ezzel utalást tett a nyáron megkezdődő lengyel hadjárat visszásságaira.¹⁰⁶

Merseburgi Thietmar legközelebb 1017 pünkösdjéről számol be. Mivel II. Henrik májusban Alsó-Lotaringiában tartózkodott, a pünkösdöt a Ruhr folyónál található Werdenben ünnepelte meg. Thietmar a werdeni kolostor alapítását a fríz származású, Münster első püspökeként is számon tartott Szent Liudgernek tulajdonítja, aki Nagy Károly idején missziós

⁹⁸ M. THIETMAR: i. m. 227.

⁹⁹ II. Ottó uralkodása alatt a püspökséget megszüntették. 1004 elején került sor a merseburgi püspökség visszaállítására. LIPPELT, H.: i. m. 101.; HOLTZMANN, R.: i. m. 343.

¹⁰⁰ Merseburg, mint húsvéti tartózkodási helyszín: 1008, 1015, 1019, 1021, 1023, 1024. GERALD BEYREUTHER: *Die Osterfeier als Akt königlicher Repräsentanz und Herrschaftsausübung unter Heinrich II. (1002-1024)*. In: *Feste und Feiern im Mittelalter*. Hrsg.: DETLEF ALTENBURG – JÖRG JARNUT – HANS-HUGO STEINHOFF. Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1991. 252-253.

¹⁰¹ M. THIETMAR: i. m. 309.

¹⁰² Hermann gróf csapatai Strehla és Rochlitz várát (Milzenek földjén) biztosították egy lengyel támadás esetére. Ezek közül az utóbbit Gunzelin felgyújtotta. Hermann és testvére bosszúból egy a Gunzelin számára értékes várát (Saale folyónál) romboltak le. M. THIETMAR: i. m. 301-303.; HOLTZMANN, R.: i. m. 412.

¹⁰³ M. THIETMAR: i. m. 339.

¹⁰⁴ WEINFURTER, S.: i. m. 182-183. II. Henrik az első kolostori reformot már 1003-ban, uralkodása elején végre hajtotta (Kloster Prüm in der Eifel). A reform-tevékenység uralkodása alatt végig megfigyelhető. HOLTZMANN, R.: i. m. 434-436.; Thietmar a reformok ellen foglalt állást, krónikájában tudósít Fuldáról, Korveiról, Memlebenről és Kloster Berge-ről (Magdeburg) is. ANNEROSE SCHNEIDER: *Thietmar von Merseburg über kirchliche, politische und ständische Fragen seiner Zeit*. Archiv für Kulturgeschichte 44 (1962) 35.

¹⁰⁵ M. THIETMAR: i. m. 367.

¹⁰⁶ „Weil aber der Kaiser diese und zahllose andere Warnungen immer wieder mißachtete, mußte er die Strafe hinnehmen.” M. THIETMAR: i. m. 369.; Az uralkodó majdnem 3 évnyi sikertelen harc után, 1018. január végén békét kötött Boleslawwal. HOLTZMANN, R.: i. m. 453.

tevékenységet végzett.¹⁰⁷ A már lejegyzett ünnepek során kolostor még nem került megemlítésre; a krónikás az apátját, Heidenreichot is megnevezi, akivel feltehetően együtt töltötte a király a pünkösdt. II. Henrik uralkodása elején megerősített néhány kolostort jogaiban és birtokaiban, így Werdent is.¹⁰⁸ Nem tudni, hogy az uralkodó alsó-lotaringiai tartózkodásából adódóan vagy a kolostori állapotok felmérése érdekében választotta ezt a helyet. Mindenesetre megállapítható, hogy ünnepekkor a király rendelkezésére álltak a palotákon kívül a székesegyházak (paderborni húsvét) és a kolostorok is.

A krónikában előforduló utolsó pünkösd (1018) helyszíne a Nagy Károly-kori *palatium*, Ingelheim. Ezt megelőzően az imnapokat (*rogatio*) a császár Aachenben töltötte, a két esemény egymáshoz közeli időpontja tükröződik a helyszínek távolságában is.¹⁰⁹

Érdekes megfigyelni, hogy a pünkösd csak II. Henrik alatt játszik szerepet. H.-W. Klewitz következtetésekként levonja, hogy az ünnepnek az Ottók idejében nem volt politikai jelentősége, ezért maradt ki a korabeli forrásokból.¹¹⁰ Véleményem szerint azonban az 1000. évi aacheni pünkösd nem ezt igazolja, hiszen ekkor került sor Nagy Károly sírjának feltárására¹¹¹ is, ami egyházpolitikai szempontból nem elhanyagolható. Thietmar viszont mégsem említi meg az esemény időpontját.¹¹²

Az ajándékozás rítusa

Merseburgi Thietmar több alkalommal is, főként az imént tárgyalt nagyobb egyházi ünnepekhez kötődően, utalást tesz bizonyos rítusok meglétére, mint az esti körmenet, az uralkodó politikai szerepvállalása (fejedelmi gyűlés, zsinat) és az ajándékozás. Ez utóbbi rítusának jellemzői változó alapossággal lett megjelenítve a krónikában.

Terjedelmi okok miatt az ajándékozás gyakorlatát nem vizsgálom részletesebben a dolgozatomban, ugyanakkor említést érdemel, hogy leginkább a diplomáciai és szerződéses rítusok részeként kötődik az egyes ünnepekhez. .

A követfogadások tehát sok esetben ajándékozással jártak együtt, mint például a 973. évi quedlinburgi udvari gyűléshez kötődően, vagy II. Henrik 1002. évi frankfurti karácsonyához kapcsolódóan.¹¹³

A rítus szempontjából első fontosabb eseményként a 960. évi regensburgi karácsonyt, vagyis a Szent Móric ereklyék átadásának eseményét lehet megemlíteni.¹¹⁴

¹⁰⁷ M. THIETMAR: i. m. 417.; HOLTZMANN, R.: i. m. 48.

¹⁰⁸ WEINFURTER, S.: i. m. 175.

¹⁰⁹ M. THIETMAR: i. m. 461.

¹¹⁰ KLEWITZ, H.-W.: i. m. 35-36.

¹¹¹ GÖRICH, K.: i. m. 491-493.

¹¹² M. THIETMAR: i. m. 163.

¹¹³ M. THIETMAR: i. m. 69., 223.

A húsvét ünnepéhez kötődően is találunk ajándékozással kapcsolatos adatot. Merseburgi Thietmar I. Ottó esetében fontosnak tartotta megemlíteni a 973. évi virágvasárnapot követő napot, valószínűleg az ünnepi ajándékozási rítus bemutatása végett, hiszen a császár lelki üdve érdekében megajándékozta Istent és Szent Mórict; megerősítette az ispánok jogait, és adományleveleket adott át. A szövegből az is kiderül, hogy mindezt felesége és fia, vagyis az ekkor már társzászárrá avanszált Ottó jelenlétében és egyetértésével vitte végbe. Természetesen a rítus publikumát a hívők jelentették, amit ekkor Thietmar nem mulasztott el megjegyezni.¹¹⁵

Ezt követően a krónikában az ajándékozás rítusáról a 984. évi húsvéhoz kötődően találunk tájékoztatást. Ekkor Civakodó Henrik Quedlinburgban az őt támogató fejedelmeket ajándékozta meg.¹¹⁶

Az 973. évi quedinburgi húsvéhoz hasonlóan 986-os quedinburgi húsvétot a békekötés jellemezte, amire a Civakodó Henrik által kirobbantott viszály lezárását követően került sor. III. Ottó előtt a cseh II. Boleslaw és a lengyel Mieszko is megjelent, akik, miután behódoltak a királynak, gazdagon megajándékozva térhettek vissza hazájukba. Mieszko hódolata jeléül ajándék gyanánt felajánlott egy egzotikus állatot, vagyis egy tevét és az uralkodó két hadjáratán való részvételét.¹¹⁷ A leírtak alapján megfigyelhető, hogy III. Ottó esetében egy kétoldali ajándékozás ment végbe, hiszen nem csak a király honorálta a fejedelmek behódolását, hanem Mieszko ezáltal erősítette meg az uralkodó iránti hűségét.

Boleslaw Chrobry, lengyel fejedelem igen ellentmondásos viszonyt ápolt a német uralkodókkal. Ebből adódóan több alkalommal is személyéhez kötődően feltűnik a krónikában a béke- és szövetségkötés.

Elsőként az ezredfordulóhoz kapcsolódó III. Ottó gneseni látogatását kell megemlíteni, amely végeztével, a krónika alapján, Boleslaw tisztelete jeléül gazdagon megajándékozta az uralkodót, és 300 páncélos harcost bocsátott a rendelkezésére¹¹⁸, ezzel elismervén Ottó Lengyelország feletti főségét.¹¹⁹ A páncélosok felajánlása kifejezheti Boleslaw és az uralkodó közötti szövetséget, ami az utolsó itáliai hadjáratához nyújtott segítséget, ugyanis ez év őszén III. Ottó már Rómában tartózkodott.¹²⁰

¹¹⁴ M. THIETMAR: i. m. 53.; Az ereklyék ajándékozására ld még: BEUMANN, H.: i. m. 87-88.; Naß, K.: *Die Reichschronik des Annalista Saxo und die sächsische Geschichtsschreibung im 12. Jahrhundert.* (Monumenta Germaniae Historica Schriften, Band 41.) Hahnsche Buchhandlung. Hannover, 1996. 159.; PÓSÁN L.: i. m. 34.; HOLTZMANN, R.: i. m. 196.; HERZBERG, A.-J.: i. m. 75-77.

¹¹⁵ M. THIETMAR: i. m. 67-69.

¹¹⁶ M. THIETMAR: i. m. 117-119.

¹¹⁷ M. THIETMAR: i. m. 123-125.; FRANZ JOSEF SCHRÖDER: *Völker und Herrscher des östlichen Europa im Weltbild Widukinds von Korvei und Thietmars von Merseburg.* Dissertation. Münster, 1974. 96.

¹¹⁸ M. THIETMAR: i. m. 163.

¹¹⁹ HOLTZMANN, R.: i. m. 362.

¹²⁰ M. THIETMAR: i. m. 165.; HOLTZMANN, R.: i. m. 367.

II. Henrik azonban a Boleslawwal kialakult viszály miatt rákényszerült, hogy újabb szövetségeseket keressen. Ehhez kapcsolódik az 1003. évi húsvét, ekkor Quedlinburgban a szláv népek követői (liuticsok, riadurok) is jelen voltak.¹²¹ Thietmar hozzáfűzte, hogy a szövetségkötéshez hozzájárult a király általi ajándékozás is.¹²²

Merseburgi Thietmar az 1013. évi pünkösdi békekötés kapcsán is ajándékozásról tesz említést. Boleslaw részéről az aktust ajándékozás pecsételte meg, amit II. Henrik sem hagyott viszonzatlanul.¹²³

Előfordul a király számára tett érseki ajándékozás, ugyanakkor Thiemar beszámol az uralkodó által az egyház részére történő ajándékozásokról (tárgyak és területek) is.¹²⁴

Szentek ünnepeihez kapcsolódó rítusok és Szent-kultuszok

Merseburgi Thietmar, mint egyházi személy, természetes, hogy a szentek napjairól is értekezik a krónikájában. Ezek sok esetben az időpontbeli tájékozódáshoz nyújtanak segítséget, hiszen a „szentek napjaihoz” az egyházi évben rögzített dátumokat rendeltek. Érdekes azonban külön figyelmet szentelni a szentek napjaival kapcsolatba hozható rítusokra és eseményekre is.

Ezek a napok legjobban II. Henrik uralkodása alatt követhetők le, azonban az Ottókról szóló fejezetekben is találunk példát. A karácsony, húsvét, pünkösöd és az ezekkel szorosan összefüggésben álló ünnepek mellett a krónikás az alábbiakról tesz említést, valamely elbeszélése kapcsán: Mária megtisztulása/Hypapante (február 2.), Üszögös Szent Péter (február 22.), Cyriacus (március 16.), Szervác (május 13.), Vitus (június 15.), Keresztelő Szent János (június 24.), Péter és Pál (június 29.), Lőrinc (augusztus 10.), Mária mennybemenetele (augusztus 15.), Mária születése (szeptember 8.), Máté (szeptember 21.), thébai légió (szeptember 22.), Simon és Júdás (október 28.), Mindenszentek (november 1.), Márton (november 11.), András (november 30.)¹²⁵. A krónikában feltűnnek még az imnapok (május), Krisztus mennybemenetele és a Szent István mártír maradványainak Jeruzsálemben történő megtalálásának ünnepe is. Nagyon érdekes megfigyelni, hogy II. Henrik elődje, III. Ottó születésének évfordulójáról is megemlékezett.

¹²¹ németül: Liutizen, Redarier. Az utóbbiak az előbbieket egy törzset alkotják. HOLTZMANN, R.: i. m. 403-404.; BEUMANN, H.: i. m. 161.

¹²² M. THIETMAR: i. m. 227.

¹²³ „Am Montag versöhnte er den König durch Überreichung großer Geschenke von sich und seiner Gemahlin.” M. THIETMAR: i. m. 339-341.

¹²⁴ M. THIETMAR: i. m. 329., 413., 427.

¹²⁵ BEYREUTHER, G.: i. m. 246-247.

A témával összefüggésbe hozható az 1005 júliusában megtartott dortmundi zsinat, ahol többek között ünnepi étkezési szokásokról hoztak határozatot. Keresztelő Szent János, Péter és Pál, Szent Lőrinc és Mindenszentek ünnepe előtti napokon kenyéren, són és vízen való böjtölést rendeltek el. Mária mennybemenetelét megelőző napon és más apostolok ünnepei előtti napokon a nagyböjttel megegyező böjtölést írtak elő.¹²⁶

Nem feltétlenül csak a nagy egyházi ünnepekhez kapcsolódóan találkozunk olyan intézmény- vagy egyháztörténeti jelentőségű eseményekkel, mint apátok, püspökök beiktatása. Szentek ünnepeihez kapcsolódik Gero, magdeburgi érsek 1012. évi intronizációja, amit az uralkodó a thébai mártírok napján végzett el, és amely aktus részévé vált a király megajándékozása is.¹²⁷ Ha figyelembe vesszük, hogy Szent Móric, a thébai légio vezére Magdeburg védőszentje, akkor ezen összefüggés alapján megállapítható, hogy bizonyára szándékosan kötötték össze a ceremóniát az ünneppel.

A lengyel viszály és hadjáratok kapcsán több szent ünnepe is megemlítésre került, melyek során bizonyos rítusokat is megismerhetünk.

1004-ben, Prágában a korábban elűzött cseh Jaromir herceg az uralkodó által visszaszerezte fejedelmi címét. II. Henrik a cseh városban emlékezett meg Mária születéséről. A király Gottschalkot, a freisingi püspököt, aki bizonyára a kíséretéhez tartozott, bízta meg a mise megtartásával és a prédikációval, amiben a püspök a könyörületességre is felhívta a figyelmet.¹²⁸

A mise fontos részét képezte a szentek ünnepeinek is az uralkodó 1005-ben Mária mennybemenetelének napján csak az ebbéli kötelezettségét teljesítve indult el Magdeburgból a lengyel hadjáratra.¹²⁹ A thébai légio ünnepét már lengyel földön a meseritzi apátságban töltötte el. A császári, talán túlméretezett, jelenlét nem volt minden esetben konfliktusmentes. Erre utal az az intézkedés, melyben Merseburgi Thietmar említése szerint II. Henrik a tiszteletteljes ünneplés érdekében figyelmeztette seregét, hogy a kolostort és a szerzetesek lakóépületeit ne károsítsák meg. A már az előbbieken során kifejtett prágai prédikáció során Gottschalk, a freisingi püspök is hasonló okokból kifolyólag taníthatta a II. Henriket a könyörületességre.¹³⁰

A szentek kapcsán megemlítendő a szász dinasztiahoz kötődő Szűz Mária kultusz is. Szűz Máriának három külön kiemelt alkalmáról, azaz a születéséről, megtisztulásáról és a mennybemeneteléről is megemlékezett a keresztény egyház. Akad példánk arra is, hogy koronázási rítus, illetve uralkodás kezdete kapcsolódik ezekhez az ünnepekhez; I. Ottó Mária

¹²⁶ M. THIETMAR: i. m. 263.; HOLTZMANN, R.: i. m. 438.

¹²⁷ M. THIETMAR: i. m. 329.

¹²⁸ M. THIETMAR: i. m. 257-259.

¹²⁹ M. THIETMAR: i. m. 263.

¹³⁰ M. THIETMAR: i. m. 235., 271., 411.

megtisztulásának napján kapta meg a császári koronát¹³¹, II. Henrik pedig Mária születésének ünnepével¹³² hozta kapcsolatba uralkodásának kezdetét. Elképzelhető, hogy ezen események a Mária-oltalmat sugallhatják.

A szász dinasztiában különös tisztelet övezte Keresztelő Szent János kultuszát.¹³³ Már a korábbi Liudolfingoknál is lekövethető Szent János tiszteletének a megléte, majd I. Henrik közvetítésének révén az Ottók szoros kapcsolatba kerültek a kultuszával. Ezt bizonyítja az uralkodók Keresztelő Szent János védnöksége alá helyezett kolostor-alapításainak ténye.¹³⁴

A király tartózkodási helyei nem hozhatók szoros kapcsolatba a szentek ünnepeivel. Ez alól talán kivételt képez Gero érsek magdeburgi beiktatása, amely a thébai mártírok emléknapiján ment végbe. Több adatunk is arról tanúskodik, hogy ezek az ünnepek oldódtak fel leginkább az utazó királyság gyakorlatában, vagyis vélhetőleg a hétköznapi életet nem szakították olyan mértékben ketté, mint a nagy egyházi ünnepek.

A krónika alapján megállapítható, hogy döntő jelentőségű politikai aktusok nem kapcsolódtak olyan mértékben ezen ünnepekhez, mint a karácsonyhoz, húsvéhoz vagy a pünkösdhöz, ennek ellenére találunk példát koronázásokra és egyházpolitikai eseményekre is.

¹³¹ HOLTZMANN, R.: i. m. 198.

¹³² Az 1002. évi mainzi koronázást követően az új uralkodó szokás szerint körutazása révén legitimáltatta magát királysága többi előkelőjével. Ennek kapcsán került sor az említett napon Aachenben egy koronázási ceremóniára. Ezt megelőzően II. Henrik feleségét, Kunigundát Paderbornban szintén egy szent ünnepén, Szent Lőrinc napján koronázták meg. M. THIETMAR: i. m. 215., 213. 73 l.; Ez az első alkalom, hogy Szent Máriának a kultuszát bevonta egy német uralkodó a királyságának alapításába. WEINFURTER, S.: i. m. 56.

¹³³ LIPPELT, H.: i. m. 203-204.

¹³⁴ LIPPELT, H.: i. m. 207-219.

Befejezés: Konklúziók

Dolgozatom központi témája a kora középkori ünnepi rítusok vizsgálata mellett az az alapkérdés, hogy az ünnepek mennyire befolyásolták az uralkodók hétköznapijait a birodalom igazgatásának szempontjából, azaz hogyan illeszkedtek az „utazó királyság” menetrendjébe.

Ezt a kérdéskört a három nagy egyházi ünnephez (Karácsony, Húsvét és Pünkösd) és a szentek ünnepeihez kötődően vizsgáltam. Természetesen bizonyos esetekben a koronázás és a temetés ceremóniájától sem tudtam eltekinteni, hiszen előfordul, hogy ezeket a szertartásokat egy-egy egyházi ünnepkel kötötték egybe.

Merseburgi Thietmar eseménytörténeti szempontból részletes képet nyújt a szász dinasztia koráról. Főleg az uralkodók konfliktusainak szánt kiemelkedő szerepet. Előfordul, hogy az ünnep egybeesik a konfliktussal kapcsolatos eseményekkel. Ez a munkám szempontjából igen előnyös, mert ekkor az ünnep lekövethető, azonban ha az ünnep alkalmával nem történt semmilyen a konfliktushoz kötődő kardinális jelentőségű esemény, akkor lehet, hogy Thietmar nem is tesz róla említést.

Munkámban is, elemzésem alapján is megerősíthető az a tény, hogy a Német Királyságban nem létezett állandó királyi székhely, azonban jól látszik, hogy egyes városoknál politikai értelemben bizonyos központi funkciók figyelhetők meg, példának okáért Quedlinburgot, Aachent, Magdeburgot és Merseburgot említhetjük. A Német-római Birodalom egészét nézve III. Ottó Rómához kötődése is ebbe a koncepcióba illeszkedik.

Megfigyelhető, hogy a szász dinasztia uralkodói Karoling kori *Pfalz*okat is használatba vettek, de újabb paloták megépítésére is sor került, amelyek közül több is kiemelkedő szerepet képviselt a politikában: Magdeburg, Quedlinburg, Merseburg, Pöhlde, Allstedt. Ezen helységek mindegyike Szászország területén található, tehát a dinasztia eredetéből adódóan Szászország igazgatási szempontból hangsúlyossá vált. Ezzel szemben, II. Henriket követően, a száli dinasztia idején a politikai hatalom súlypontja ismét Frankföldre tevődött át.

Természetesen az ünnepek egyházi jellege miatt a püspöki székhelyek nagyobb szerepet kaptak, azonban csak a száli királyok idejében vált hangsúlyossá a püspöki székhelyek látogatottsága a szász dinasztia korabeli *Pfalz*okkal szemben.

A királyok mozgásában is lekövethető, de Merseburgi Thietmar bizonyos beszámolóiból is megállapítható, hogy előre meghatározott útitervet készítettek. Ez a feltevés azon alapul, hogy adott esetben az uralkodók nagy távolságok megtételére kényszerültek (Nimwegenből Quedlinburgba, Gnesenből Magdeburgba, Goslarból Mainzba, Bambergből Merseburgba...), hogy az ünnepekre elérjenek az egyes városokba. Az előkészületek az udvar

ellátása végett bizonyultak szükségesnek, azonban előfordult, hogy külső tényezők hatására az uralkodó terve változtatásra szorult. A krónika alapján az 1013. évi Húsvétra hivatkoznak, amikor II. Henrik Aachenbe készült, de a betegsége miatti idővesztés végett Werlából Paderbornig jutott el, ahol a püspök látta vendégül.

Thietmar nem részletezi minden alkalommal az uralkodók mozgását, ami megnehezíti a királyok egy adott helyen való tartózkodásainak időtartamára vonatkozó adatgyűjtést. II. Henrikről azonban a feljegyzettek alapján megállapítható, hogy a tavaszi és a kora nyári (Virágvasárnap, Húsvét, imnapok, Pünkösöd), valamint a karácsonyi ünnepek (Karácsony és Vízkereszt) bizonyos mértékben felgyorsították a helyszínek egymásutániságát, hiszen ekkor az uralkodót minden alkalomkor másik palotában találjuk.

Az ünnepek kapcsán az uralkodók jelenléte a királyság minden területén megfigyelhető, azonban Svábföldet a legritkábban látogatott területek közé kell sorolni.

Egyes esetekben a nagy egyházi ünnepek félbeszakították az uralkodók tevékenységét. Találunk konkrét példákat, főleg a húsvét kapcsán, hogy az uralkodó ünnep utánra halasztotta a birodalmi ügyek megtárgyalását (1003, 1017), vagy itáliai hadjárata alatt szüneteltette a harcokat (998, 1004). Ugyanakkor lényeges, hogy politikai és egyházpolitikai szempontból is fontos események zajlottak le; zsinatok, udvari és fejedelmi gyűlések, bíraskodási és beiktatási ügyek kapcsolódtak az ünnepekhez. Az ünnep új politikai kontextust teremtett, ezáltal olyan cselekedeteket erősített meg, amelyek egyébként is az uralkodói politikának a szerves részét képezték. Ide tartozik a szövetség kiépítése, a hűbéri alávetés, amik révén jól látható, hogy az ünnepi keret az uralkodó és maga az aktus tekintélyének növelésére is szolgált.

Ugyanakkor magának az uralkodónak az ünnepi jelenléte is meghatározó volt. Egy részről erősítette az uralkodó *sacerdos* minőségét, más részről a személyes jelenlét bizonyos politikai események bekövetkezését segítette elő. Mindezt nem cáfolja, hogy akad példa arra, hogy adott esetben az uralkodót távollétében a fejedelmek jelenléte helyettesíthette.

Az ünnep az uralkodás ceremóniális gyakorlatához szorosan hozzátartozott; a vendégfogadás az ünnep természetes része volt. A követek, vagy akár maguk a fejedelmek általában a béke szándékával érkeztek, amelyet az ajándékozás pecsételt meg, ami a király részéről a béke szimbóluma, a követek, fejedelmek részéről a hódolat jelképévé vált. Megfigyelhető, hogy az uralkodó segítségnyújtása reményében a pápa is személyes jelenléttel szolgált. Példának okáért 1012 karácsonyán Pöhldeben pedig a tusculumiak által elűzött VI. Gergely pápa fordult II. Henrikhez segítségért.

Természetesen a királyság egyházi és világi előkelői is részt vettek a nagy ünnepségeken. Azonban az uralkodók családtagjait (felesége, gyermekei) kevés alkalommal említi meg a krónikás, pedig a királyság keretein belül bizonyára ők is velük ünnepeltek.

A krónika olvasatakor is kitűnik, hogy minden bizonnyal a húsvéti ünnepkör bírt a legnagyobb jelentőséggel. Talán Thietmar is igyekszik ezt érzékeltetni az ünnepi ceremóniák bemutatásán keresztül, hiszen ilyen mértékben a többi ünnephez kötődő szokásokról nem esik szó a krónikában.

A szentek ünnepei befolyásolták legkevésbé az uralkodó tevékenységét. Természetesen a szertartás fontos részét képezte ezeknek az ünnepeknek, de mégsem kötötték le több napig a király figyelmét, mint például a nagyhét vagy akár a karácsonyi ünnepciklus eseményei.

Mellékletek

Táblázatok

A szász dinasztia karácsonyi tartózkodási helyei Merseburgi Thietmar krónikája alapján

	I. Ottó	II. Ottó	III. Ottó	II. Henrik
<u>Itália</u> Róma	967	967		
<u>Bajorország</u> Regensburg	960			
<u>Lotaringia</u> Aachen Köln			983 995	
<u>Frankföld</u> Frankfurt				1002, 1017
<u>Szászország</u> Pöhlde Paderborn				1003, 1008, 1009, 1011, 1012, 1014, 1016 1015

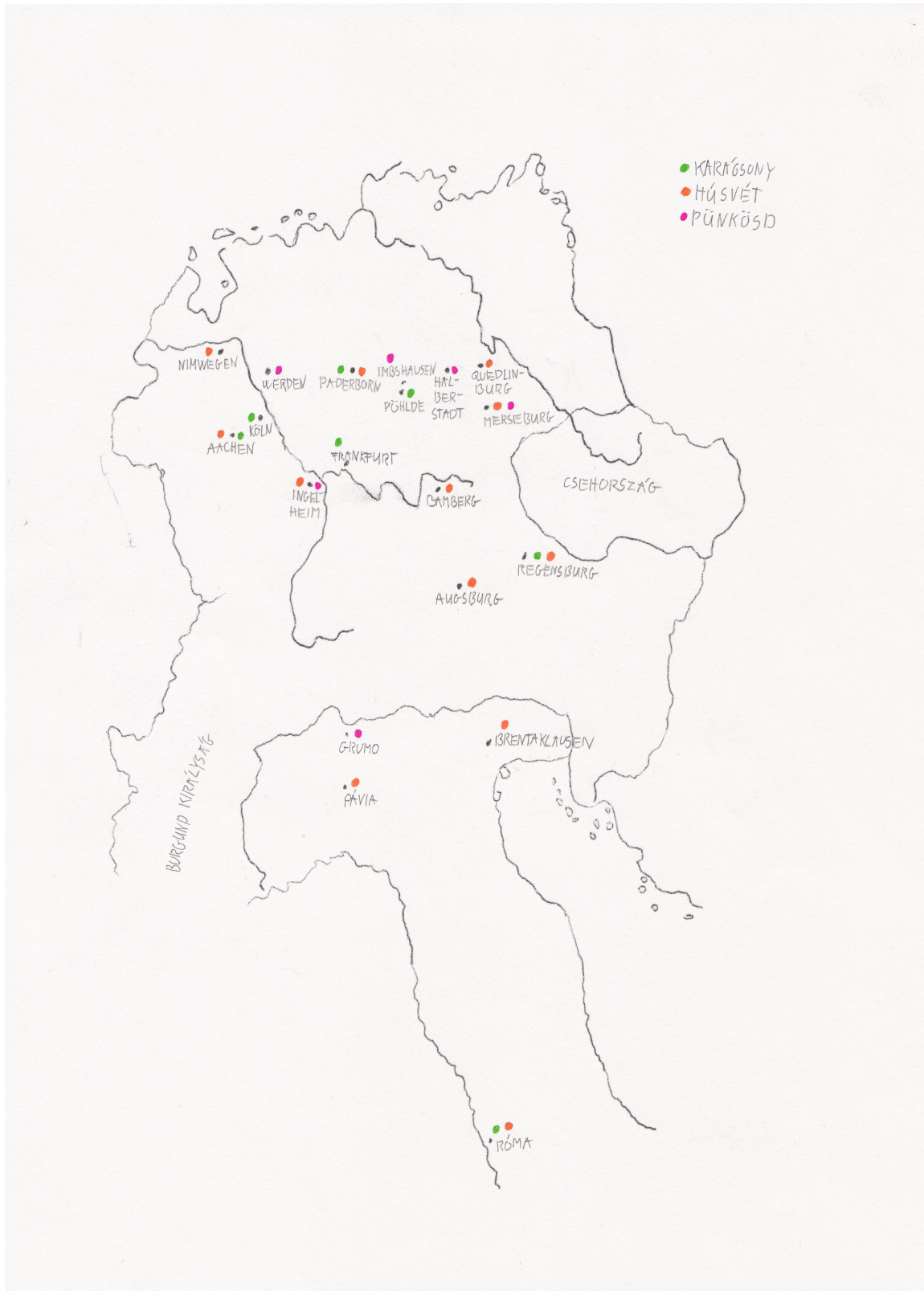
Húsvéti tartózkodási helyek Merseburgi Thietmar krónikája alapján

	I. Ottó	Civakodó Henrik	III. Ottó	II. Henrik
<u>Szászország</u> Quedlinburg Paderborn Merseburg	941, 973	984	986, 1000	1003 1013 1015
<u>Itália</u> Pávia Róma Brentaklausen	970		996 998	1014 1004
<u>Bajorország</u> Regensburg				1007, 1010
<u>Svábföld</u> Augsburg				1009
<u>Frankföld</u> Bamberg Ingelheim				1016 1017
<u>Lotaringia</u> Nimwegen Aachen			1002	1018

II. Henrik pütkösdi tartózkodási helyei Merseburgi Thietmar krónikája alapján

	Pütkösdi
<u>Szászország</u>	
Halberstadt	1003
Merseburg	1009, 1012, 1013
Imbshausen	1015
<u>Itália</u>	
Grumo	1004
<u>Frankföld</u>	
Ingelheim	1018
<u>Lotaringia</u>	
Werden	1017

Térkép

II. Henrik 1002. évi legitimációs körutazásához kapcsolódó itineráriuma Merseburgi Thietmar krónikája alapján

1002.	
június 7.	Mainz ¹³⁵
június 24-29.	Reichenau ¹³⁶
július 16-24.	Merseburg ¹³⁷
augusztus	Corvey ¹³⁸
augusztus 10.	Paderborn ¹³⁹
	Duisburg
szeptember 8.	Aachen ¹⁴⁰
október 1.	Bruchsal ¹⁴¹
november 11.	Regensburg ¹⁴²
december 25.	Frankfurt ¹⁴³

¹³⁵ M. THIETMAR: i. m. 205. 51 lj.

¹³⁶ II Henrik a Keleti Frank Hercegségen keresztül érkezett Svábföldre. M. THIETMAR: i. m. 207. 55, 56 lj.

¹³⁷ II. Henrik Svábföldről a Frank Hercegségbe utazott, és azt követően Tübingiába, de a krónika alapján nem derül ki, hogy ott pontosan melyik városba. Tübingiát követően érkezett Merseburgba. M. THIETMAR: i. m. 209. 63 lj.

¹³⁸ M. THIETMAR: i. m. 213.

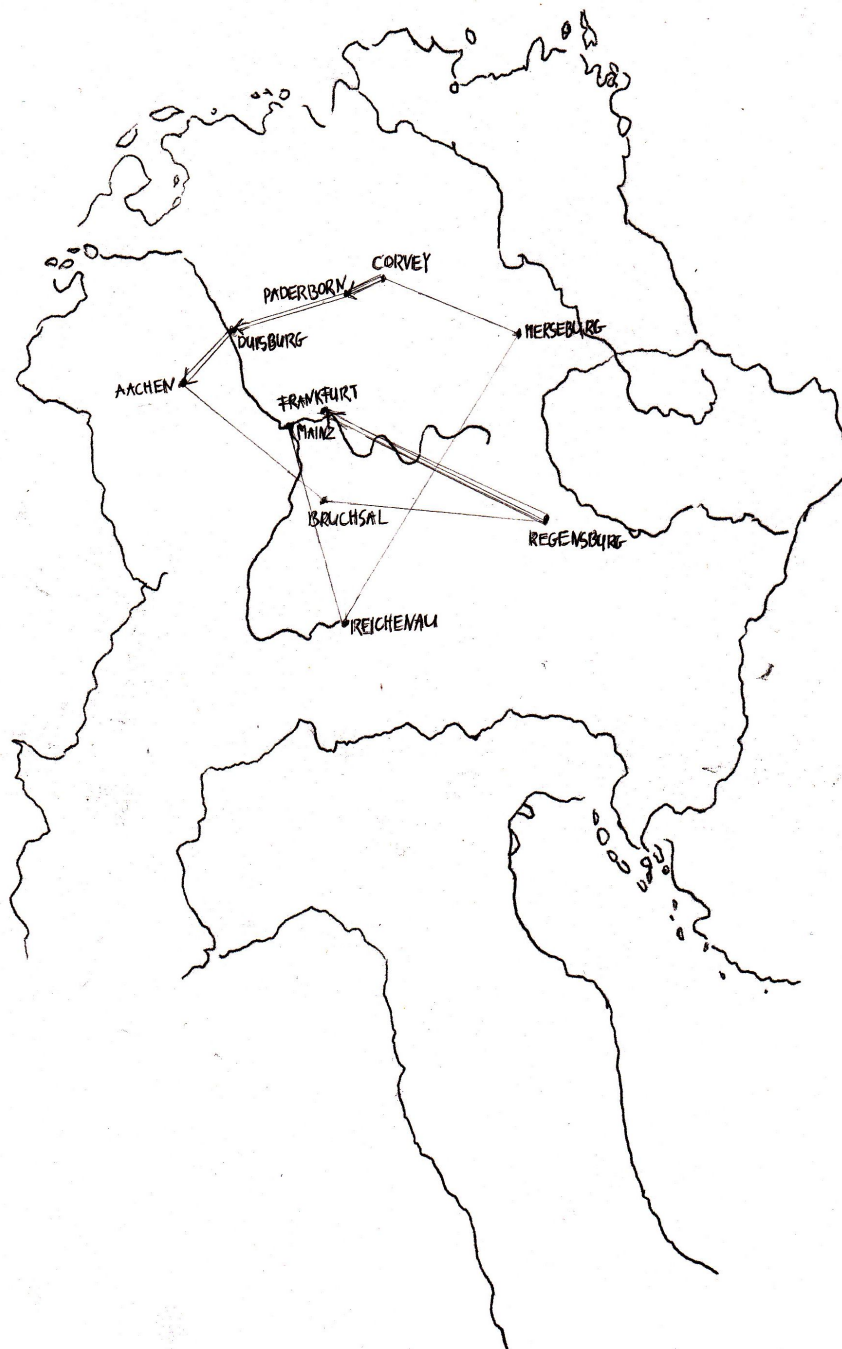
¹³⁹ II. Henrik feleségével, Kunigundával Corvey-ban találkozott, ahonnan együtt utaztak Paderbornba. Itt koronázták meg Kunigundát. M. THIETMAR: i. m. 213. 74 lj.

¹⁴⁰ II. Henrik felesége koronázását követően Duisburgba vonult, ahonnan Aachenbe kísérték, ahol Mária születésének napján a lotaringiai királyukká választották. M. THIETMAR: i. m. 215. 79 lj.

¹⁴¹ M. THIETMAR: i. m. 217.

¹⁴² Szent Márton ünnepét Regensburgban töltötte. M. THIETMAR: i. m. 217.

¹⁴³ II. Henrik bajorországi tartózkodását követően Frankfurtban ünnepelte a karácsonyt. M. THIETMAR: i. m. 221.

II. Henrik itineráriuma az 1004. évhez kötődően Merseburgi Thietmar krónikája alapján

1003.	
december vége	Pöhlde ¹⁴⁴
1004.	
január vége	Magdeburg ¹⁴⁵
február eleje	Giebichenstein ¹⁴⁶
február 2.	Merseburg ¹⁴⁷
február 24/25.	Magdeburg ¹⁴⁸
március	Regensburg ¹⁴⁹ Augsburg ¹⁵⁰ Thingau ¹⁵¹
április 9.	Trient ¹⁵²
április 13-17.	Brentaklausen ¹⁵³ Verona Brescia Bergamo
május 14/15.	Pávia ¹⁵⁴ Pontelungo Milánó Pontelungo
június 4.	Grumo ¹⁵⁵

¹⁴⁴ M. THIETMAR: i. m. 235.

¹⁴⁵ A magdeburgi érsek, Giseler halálának okán (január 25.) érkezett II. Henrik Magdeburgba. M. THIETMAR: i. m. 235. A temetésre és az új érsek, Tagino megválasztására 1004. január 28/30-án került sor. M. THIETMAR: i. m. 237. 144 lj.

¹⁴⁶ M. THIETMAR: i. m. 239.

¹⁴⁷ Február 2-án a mainzi érsek, Willigis érsekké szentelte Taginot, amely eseményen II. Henrik is jelen volt. M. THIETMAR: i. m. 239-241. Még ebben a hónapban betört seregével a milzenek földjére, azonban a rossz időjárási viszonyok miatt vissza kellett fordulnia Merseburgba. M. THIETMAR: i. m. 245.

¹⁴⁸ M. THIETMAR: i. m. 245. 15 lj.

¹⁴⁹ A magdeburgi tartózkodását követően II. Henrik Tübingián és a Keleti Frank Hercegségen keresztül Regensburgba utazott. A krónika alapján ismert, hogy március 21-én udvari gyűlést tartott. M. THIETMAR: i. m. 245.

¹⁵⁰ Regensburgot követően Augsburgba utazott, ahol két éjszakát töltött. M. THIETMAR: i. m. 247.

¹⁵¹ Megindult a hadjárat Itáliába, II. Henrik seregével Thingaubá (Svábföld) vonult. M. THIETMAR: i. m. 247.

¹⁵² Thingaut követően Trientbe érkezett a sereg, ahol megünnepelték a virágvasárnapot. M. THIETMAR: i. m. 247.

¹⁵³ A húsvéti időszakot a brentaklauseni ostromot követően a folyó partján töltötték. M. THIETMAR: i. m. 249.

¹⁵⁴ II. Henrik Veronán, Brescián és Bergamon keresztül Páviába érkezett, ahol május 14/15-én megkoronázták. M. THIETMAR: i. m. 249. 27 lj.

¹⁵⁵ Itáliai tartózkodása során megtette a Pontelungo-Milánó-Pontelungó utat, majd a pünkösdt Grumoban ünnepelte. M. THIETMAR: i. m. 251-253.

június 24.	Strassburg ¹⁵⁶
június 29.	Mainz ¹⁵⁷
augusztus	Merseburg ¹⁵⁸
	Saaz ¹⁵⁹
szeptember	Prága ¹⁶⁰
	Bautzen ¹⁶¹
november	Merseburg ¹⁶²

¹⁵⁶ II. Henrik a hadjáratot követően Svábföldre távozott, majd Strassburgba (Elzász) utazott, ahol megemlékezett III. Ottó születésének évfordulójáról. M. THIETMAR: i. m. 253.

¹⁵⁷ II, Henrik Mainzban töltötte Péter és Pál apostolok ünnepét. M. THIETMAR: i. m. 253.

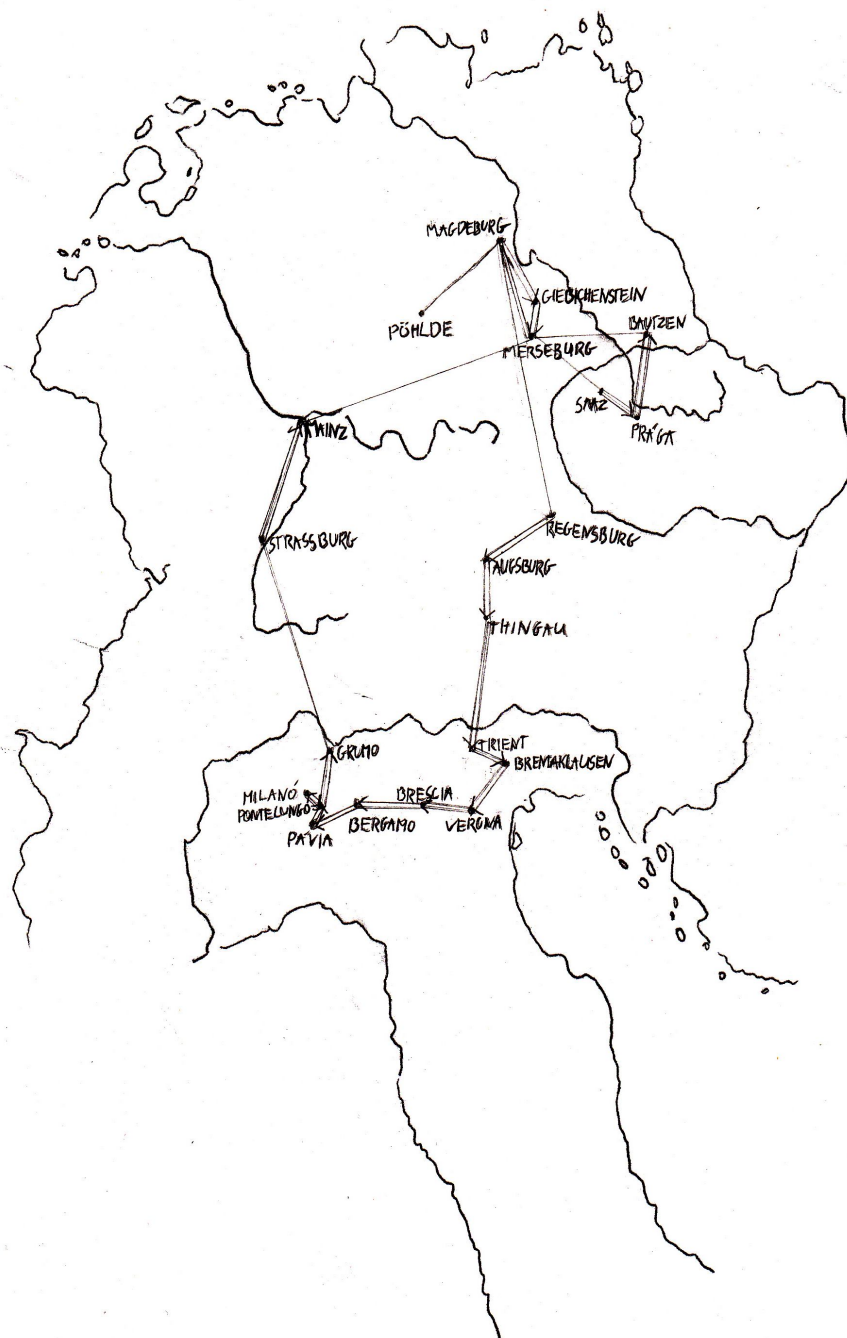
¹⁵⁸ II. Henrik Mainzból a Keleti Frank Hercegségen keresztül Szászországba távozott, ahol meghirdette a Lengyelország elleni hadjáratot. A sereg Merseburgban gyülekezett. M. THIETMAR: i. m. 253.

¹⁵⁹ M. THIETMAR: i. m. 255.

¹⁶⁰ II. Henrik Mária születésének az ünnepén (szeptember 8.) is itt tartózkodott. M. THIETMAR: i. m. 257-259.

¹⁶¹ A prágai tartózkodást követően a milzenek földjére távozott, és megostromolta Bautzen várát. M. THIETMAR: i. m. 259.

¹⁶² M. THIETMAR: i. m. 261.

Irodalom

Publikált források

THIETMAR VON MERSEBURG: *Chronik*. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band IX.) Rütten & Loening. Berlin, s. d.

THIETMAR VON MERSEBURG: *Chronik*. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. Mit einem Nachtrag und einer Bibliographie von STEFFEN PATZOLD. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band IX.) Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 2011. XXXII-XLV.

Widukinds Sachsengeschichte. In: Quellen zur Geschichte der sächsischen Kaiserzeit. Hrsg.: BAUER, ALBERT - RAU, REINHOLD. Unter Benützung der Übersetzungen von Paul Hirsch, Max Büdinger und Wilhelm Wattenbach neu bearbeitet von Albert Bauer und Reinhold Rau. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Band VIII.) Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1971. 1-183.

Szakirodalom

Feste und Feiern im Mittelalter. Hrsg.: ALTENBURG, DETLEF - JARNUT, JÖRG - STEINHOFF, HANS-HUGO. Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1991.

BEUMANN, HELMUT: *Die Ottonen*. Verlag W. Kohlhammer Stuttgart Berlin Köln. Stuttgart, 1994.

BÓNA ISTVÁN [et al.]: *Hunok, gepidák, langobárdok*. József Attila Tudományegyetem. Szeged, 1993.

BUCHNER, RUDOLF: *Deutsche Geschichte im europäischen Rahmen. Darstellung und Betrachtungen*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1975.

CANNING, JOSEPH: *A középkori politikai gondolkodás története 300-1450*. Osiris Kiadó. Bp., 2002.

Orte der Herrschaft. Mittelalterliche Königspfalzen. Hrsg.: EHLERS, CASPAR. Vandenhoeck und Ruprecht. Göttingen, 2002.

FERDINANDY MIHÁLY: *III. Ottó, a szent császár*. Balassa Kiadó. Bp., 2000.

FINCK VON FINCKENSTEIN, ALBRECHT: *Bischof und Reich*. Jan Thorbecke Verlag. Sigmaringen, 1989.

FLECKENSTEIN, JOSEF: *Grundlagen und Beginn der Deutschen Geschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen, 1974.

- HALMÁGYI MIKLÓS: Beleknegini-Sarolt és társnői. Nőalakok Merseburgi Thietmar krónikájában. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*. Tomus CXXXII. Szerk.: Dr. Blazovich László – Dr. Piti Ferenc. Szeged, 2011. 21-36.
- HERZBERG, ADALBERT JOSEF: *Der Heilige Mauritius. Ein beitrage zur Geschichte der deutschen Mauritiusverehrung*. Druck und Verlag L. Schwann. Düsseldorf, 1936.
- HOLTZMANN, ROBERT: *Geschichte der sächsischen Kaiserzeit (900-1024)*. Rütten und Loening. Berlin, 1955.
- Die Macht des Königs. Herrschaft in Europa vom Frühmittelalter bis in die Neuzeit*. Hrsg.: JUSSEN, BERNHARD. Verlag C. H. Beck. München, 2005.
- KLEWITZ, HANS-WALTER: *Die Festkrönungen der deutschen Könige*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1966.
- LIPPELT, HELMUT: *Thietmar von Merseburg, Reichsbischof und Chronist*. (Mitteldeutsche Forschungen, Band 72.) Köln-Wien, 1973.
- MAKK FERENC: *Magyar külpolitika (896-1196)*. Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 1996.
- NAß, KLAUS: *Die Reichschronik des Annalista Saxo und die sächsische Geschichtsschreibung im 12. Jahrhundert*. (Monumenta Germaniae Historica Schriften, Band 41.) Hahnsche Buchhandlung. Hannover, 1996.
- Geschichte und Geschichten II*. Hrsg.: NÜHLEN, MARIA. Fachhochschule Merseburg, Protektorat für Studium und Lehre. Merseburg, 2002.
- PÓSÁN LÁSZLÓ: *Németország a középkorban*. Multiplex Media-Debrecen University Press. Debrecen, 2003.
- ROHR, CHRISTIAN: *Festkultur des Mittelalters*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt. Graz/Austria, 2002.
- SCHIEFFER, THEODOR: *Die deutsche Kaiserzeit, 900-1250*. Ullstein. Frankfurt am Main - Berlin - Wien, 1973.
- SCHNEIDER, ANNEROSE: *Thietmar von Merseburg über kirchliche, politische und ständische Fragen seiner Zeit*. Archiv für Kulturgeschichte 44 (1962) 34-71.
- Otto III. - Heinrich II. Eine Wende?*. Hrsg.: SCHNEIDMÜLLER, BERND - WEINFURTER, STEFAN. (Mittelalter-Forschungen, Band 1.) J. Thorbecke. Sigmaringen, 1997.
- Ottotonische Neuanfänge*. Hrsg.: SCHNEIDMÜLLER, BERND - WEINFURTER, STEFAN. Philipp von Zabern. Mainz am Rhein, 2001.
- SCHRÖDER, FRANZ JOSEF: *Völker und Herrscher des östlichen Europa im Weltbild Widukinds von Korvei und Thietmars von Merseburg*. Dissertation. Münster, 1974.
- WATTENBACH, WILHELM – HOLTZMANN, ROBERT: *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Die Zeit der Sachsen und Salier. Erster Teil. Erstes und Zweites Heft. Das*

Zeitalter des Ottonischen Staates (900-1050). Neuausgabe, besorgt von Franz-Josef Schmale. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt, 1967.

WEINFURTER, STEFAN: *Heinrich II. Herrscher am Ende der Zeiten*. Verlag Friedrich Pustet. Regensburg, 1999.

Európa közepe 1000 körül. Szerk.: WIECZOREK, ALFRIED- HINZ, HANS-MARTIN. Konrad Theiss Verlag. Stuttgart, 2000.

Internetes hivatkozás

MAKK FERENC: A bizánci fenyegetés árnyékában. Géza fejedelem politikai-vallási választása. In: Hadtörténelmi Közlemények 114. évfolyam (2001.) 1. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00016/05makk.htm> (2012. 03. 23.)

ROSSIGNOL, SÉBASTIEN: *Die Spukgeschichten Thietmars von Merseburg*. Concilium medii aevi. <http://cma.gbv.de/dr,cma,009,2006,a,03.pdf>. (2012. 02. 02.)